

مختصات میدان نبرد و الزامات فرهنگ دفاعی در اندیشه‌های قرآنی فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی)

مجتبی ملکشاهی^۱، هاشم ناطقی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۱/۰۱

چکیده:

هر کشوری با توجه به مختصات ملی و سرزمینی خود با شیوه‌های متفاوت، منازعات و نبردها مورد تهدید و تهاجم در نظام بین‌الملل قرار می‌گیرد. بنابراین، مختصات میدان نبرد، عرصه‌ای مهم در مطالعات راهبردی کشورها است و ارتباط معناداری بین شیوه مبارزه و دفاع در میدان نبرد و سایر حوزه‌های سیاست‌گذاری و خصوصیات ملی، با تأکید بر دکترین نبرد هر نظام سیاسی وجود دارد. هدف این مقاله تبیین مختصات و مبانی فکری فرمانده میدان دفاعی جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با تهدیدهای دشمن است. مؤلفه‌های فرهنگ دفاعی هر کشور، شناخت، ارزیابی و تحلیل صحیح راهکنش‌های دشمن و دفاع در برابر

آن را تسهیل می‌کند و مطابق تدابیر فرمانده میدان، وارد عرصه دفاع می‌شود. سؤال پژوهش این بود که میدان نبرد علیه ج.ا.ایران و الزامات دفاعی در قبال آن، از نظر فرمانده میدان دفاع، دارای چه مختصاتی است؟ ریشه این الزامات چیست؟ با روش توصیفی-تحلیلی و کتابخانه‌ای به این نتیجه دست یافت که میدان نبرد از منظر فرمانده میدان دفاع، در حال حاضر دارای دو جبهه جنگ سخت و نرم است که نباید از هیچ‌کدام غفلت نمود، اما شدت عملیات در جبهه نرم می‌باشد و الزامات دفاعی در هر یک این جبهه‌ها مبتنی بر آموزه‌های قرآنی و فرهنگ اسلامی-ایرانی است که عبارت‌اند از: جهاد کبیر، نوآوری آموزشی و پژوهشی، وحدت و جلوگیری از فرقه‌سازی، اقتدارافزایی، اقتصاد مقاومتی، انقلابی‌بودن و انقلابی‌ماندن، قدرت‌بازدارندگی، جلوگیری از انهدام روحی، جلوگیری از بهره‌برداری ابزاری از حقوق بشر، همبستگی در جلوگیری از اتحاد اپوزیسیون. کلیدواژه: قرآن کریم، میدان نبرد، فرهنگ دفاعی، تدابیر فرماندهی میدان دفاع.

۱- دکتری تخصصی علوم سیاسی (مسایل ایران)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، 58@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).

The coordinates of the battlefield and the requirements of defense culture in the Quranic thoughts of the Supreme Commander

Abstract:

According to its national and territorial coordinates, every country is threatened and attacked in the international system with different methods of conflicts and battles; Therefore, the coordinates of the battlefield is an important field in the strategic studies of countries, and there is a meaningful relationship between the way of fighting and defending on the battlefield and other policy areas and national characteristics, emphasizing the battle doctrine of each political system. The purpose of this article is to explain the coordinates and the intellectual foundations of the commander of the Iranian defense field to deal with the enemy's threats. The components of the defense culture of each country facilitate the correct recognition, evaluation and analysis of the enemy's tactics and defense against it, and enter the field of defense according to the measures of the field commander. The question of the research was, what are the coordinates of the battlefield against J.A. Iran and the defense requirements for it, according to the commander of the defense field? What is the root of these requirements? With a descriptive-analytical and library method, he came to the conclusion that the battlefield, from the point of view of the commander of the defense field, currently has two hard and soft war fronts, which should not be neglected, but the intensity of operations is on the soft front and the defense requirements in each One of these fronts is based on Quranic teachings and Islamic-Iranian culture, which include: great jihad, educational and research innovation, unity and prevention of sectarianism, empowerment, resistance economy, being revolutionary and remaining revolutionary, deterrent power, prevention From spiritual extermination, preventing the instrumental exploitation of human rights, solidarity in preventing the unity of the opposition.

Keywords: Holy Quran, battlefield, defense culture, defense field command measures.

مقدمه:

زعیم امت اسلامی و نظریه‌پرداز نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و جانشین راستین و بی‌بدیل بنیان‌گذار انقلاب ایران، به‌عنوان پرچمدار مبارزه با دشمنان در زمینه نهادسازی، تبیین جهت‌گیری‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی، دفاعی، فرهنگی و... دریای اندیشه‌ای به وجود آورده است که از زلال اسلام ناب‌محمدی (ص) سرچشمه گرفته و با پیوند میان دین و مقتضیات زمان، تدابیری دقیق و لطیف برای پیروزی، سربلندی، عزت و شکوت مسلمانان - به‌ویژه ایران اسلامی - طرح‌ریزی کرده‌اند.

جنگ نرم و شناختی که دشمنان بر علیه ج.ا.ایران به راه انداخته‌اند باعث شده تا میدان و صحنه نبرد بی‌بدیلی ایجاد شود که با شیوه‌های سخت نمی‌توان با آن به مقابله پرداخت. حضور و تقابل مؤثر در این صحنه نبرد فکری و فرهنگی در گرو برخورداری از مؤلفه‌های غنی است که در قالب فرهنگ دفاعی تعریف می‌شود. کاربرد این فرهنگ دفاعی خود مرهون برخورداری از موهبت فرماندهی است که مسلط بر مبانی و الزامات فرهنگی کشور و نیز مشرف بر مسائل روز ملی، منطقه‌ای و جهانی باشد. به عبارت بهتر، تقابل مؤثر و پیروزمانده در جنگ نرم دشمنان، نیازمند فرماندهی میدان‌دیده، هوشیار و ملتزم به مبانی فکر، فرهنگی و عقیدتی است تا با ارائه اصول و راهبردهای دفاعی بتواند کشتی نظام اسلامی را از دریای خروشان عبور دهد.

بر این اساس، یکی از مهم‌ترین کار ویژه‌های فرمانده میدان نبرد، تدوین و ارائه فرهنگ دفاعی کشور است. فرهنگ دفاعی عبارت است از هنر دفع خطر با استفاده بهینه از ابزار مادی و معنوی که سبب دفاع شایسته و مبتنی بر ارزش‌های حاکم بر جامعه باشد که عنصر حیاتی در مقابله موفق با راهبردها و راهکنش‌های دشمن، تدابیر فرمانده میدان نبرد - فرمانده معظم کل قوا - و اقدام طبق آن است.

حال مسئله اصلی این است که با توجه به کاربرد جنگ نرم دشمنان در کنار سایر اشکال نبرد در قالب جنگ ترکیبی، با چه ابزاری می‌توان به تقابل با این جنگ پرداخت؟ اصلاً مختصات نبرد در جنگ نرم چگونه است؟ و الزامات دفاع در برابر آن چیست؟ این مسئله از آنجا حائز اهمیت است که خود مقام معظم

پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی (ره) یکی از بارزترین رخداد‌های قرن بیستم به شمار می‌رود. انقلابی که در ابعاد گوناگون (سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و...) منشأ پیامدهای بنیادین و شگرفی در سطح جهان شد و علاوه بر آن که به انسان‌ها کرامت، به مسلمانان شوکت و به مؤمنان عزت و عظمت بخشید، در ایران نیز بر منافع بیگانگان خط بطلان کشید. بی‌گمان، ویژگی ضد استعماری این انقلاب عظیم، راه هرگونه سوءاستفاده بیگانگان از منافع ملی را سد کرد و عزم دشمنان را برای از بین بردن اهداف ضد استعماری نظام اسلامی دوچندان کرد. طرح نقشه‌های جدید برای دستیابی به خاک، هویت، فرهنگ و منافع ملت، در دستور کار دشمنان قرار گرفت.

در این میان بعد از رحلت جانگداز بنیان‌گذار انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره)، از سلاله پاک ائمه اطهار (ع)، برجسته‌ترین یار و شاگرد امام راحل (ره) - حضرت آیت‌الله‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - زعامت و رهبری شیعیان جهان را در ایران بر عهده گرفته و در این برهه مهم تاریخی با تدبیر و بصیرت خاصه خود در شناخت دشمن و شگردهای مقابله و پیکار با آنان در جبهه‌های گوناگون، نقشی بسزا ایفا کرده است.

این انقلاب به‌واسطه آرمان‌های خاص خود از همان ابتدای امر مورد مواجهه دشمنان قرار گرفته و جبهه استکبار جهانی با شیوه‌ها و ابزارهای متکثر و متعددی به مواجهه با آن پرداختند. در این میان دشمنان که از اقدامات سخت (جنگ، ترور و...) طرفه‌ای نبسته بودند، طی ده‌های اخیر شیوه‌های نرم، ترکیبی و شناختی را در دستور کار قرار داده و سعی دارند با انحراف فکری و فرهنگی و تضعیف باورهای ملی و دینی جامعه ایرانی به اهداف شوم خود دست یابند. سرعت بالای علم، اندیشه و فناوری‌های نوین باعث شده است تا شیوه‌های خصمانه دشمنان نیز سیالیت و سرعت بیشتری یافته و در نتیجه مقابله با این تغییرات سریع و آنی نیز نیازمند سرعت و چالاکی بیشتری باشد.

در این چنین شرایطی که دشمنان تمام توجه خود را بر روی تضعیف و تحریف انقلاب اسلامی متمرکز کرده‌اند، حضرت آیت‌الله‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، به‌عنوان

دفاعی هر کشور، شناخت، ارزیابی و تحلیل صحیح راهکنش‌های دشمن و دفاع در برابر آن را تسهیل می‌نماید. از جنبه کاربردی نیز، هدف پژوهش ارائه الزامات دفاعی برای پیشگیری و دفع آسیب‌ها و تهدیدها نسبت به بنیه دفاعی کشور است.

این پژوهش درصدد پاسخ به این سؤال است که میدان نبرد علیه ج.ا.ایران از نظر فرمانده میدان دفاع - فرماندهی معظم کل قوا حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - دارای چه مختصات و مشخصاتی است و الزامات دفاعی جمهوری اسلامی ایران در قبال این تهدیدها کدام است؟ و نیز مبانی فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در چه اصلی ریشه دارد؟

در پاسخ به این پرسش می‌توان گفت: میدان نبرد از منظر فرمانده میدان دفاع - فرماندهی معظم کل قوا حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - در حال حاضر دارای دو جبهه جنگ سخت و نرم است که نباید از هیچ کدام غفلت نمود اما شدت عملیات در جبهه نرم می‌باشد و الزامات دفاعی این جبهه‌ها بایستی بر آموزه‌های قرآنی و فرهنگ اسلامی - ایرانی مبتنی است.

روش پژوهش:

روش جمع‌آوری داده‌های تحقیق، کتابخانه‌ای است و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، توصیفی - تحلیلی است. ماهیت پژوهش حاضر، مفهومی و در چارچوب نظری فرهنگ دفاعی در مقابله با تهدیدها در میدان نبرد می‌باشد که از مباحث حوزه جامعه‌شناسی سیاسی - نظامی است. مراحل پژوهش حاضر به‌اختصار، به این شرح است: الف: جمع‌آوری داده‌ها، ب: طبقه‌بندی داده‌ها، ج: تجزیه و تحلیل اطلاعات، د: تدوین و نگارش.

مبانی نظری و ادبیات تحقیق:

۱) فرهنگ دفاعی

فرهنگ^۳ به‌منزله یک مفهوم، سابقه مشخص و طولانی دارد. افراد عادی این مفهوم را به‌مثابه فرهیختگی استفاده کرده‌اند. مانند وقتی که می‌گوییم شخصی با فرهنگ است. این کلمه از سوی مردم‌شناسان برای اشاره

رهبری جنگ نرم را بسیار خطرناک‌تر از جنگ سخت دانسته و عنوان می‌نماید: «در جنگ سخت، جسم‌ها به خاک و خون کشیده می‌شوند، [اولی] روح‌ها پرواز می‌کنند و می‌روند به بهشت؛ [اما] در جنگ نرم، اگر خدای نکرده دشمن غلبه بکند، جسم‌ها پرواز می‌شوند و سالم می‌مانند، [اولی] روح‌ها می‌روند به قعر جهنم؛ فرقی این است؛ لذا این خیلی خطرناک‌تر است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۹/۰۳). مطابق قوانین و اصول حاکم بر نظام جمهوری اسلامی ایران، مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌عنوان فرمانده کل قوا، نقشی برجسته در تدوین اصول و راهبردهای دفاعی کشور دارد. از این رو شناخت و آگاهی نسبت به اندیشه‌ها، راهبردها و فرامین دفاعی - نظامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مبانی فکری ایشان از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش شناخت مختصات میدان نبرد و الزامات دفاعی در اندیشه‌های قرآنی فرماندهی معظم کل قوا است.

اهمیت و ضرورت:

شناخت و تبیین مختصات فکری فرمانده میدان نبرد و الزامات دفاعی آن از این جهت حائز اهمیت است که ضریب پیروزی را در صحنه نبرد افزایش می‌دهد؛ با توجه به گستردگی، تأثیر طولانی، عمق زیاد و آثار مخرب جنگ نرم دشمنان، شناخت و کاربرست صحیح تدابیر فرمانده میدان رزم، می‌تواند قابلیت‌های دفاعی و راهبردی را افزایش دهد. از سوی دیگر، چنانچه در میدان رزم، شناخت کافی از رهنمون‌ها و تدابیر فرمانده میدان نداشته باشیم، قطع به یقین دچار غفلت راهبردی شده و نتیجه‌ای جز شکست را در مقابل نخواهیم داشت. از این نظر، آگاهی و معرفت به مبانی فکری و عقیدتی فرماندهی معظم کل قوا حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در میدان نبرد از جایگاه به‌سزایی برخوردار است.

هدف، سؤال و فرضیه:

هدف پژوهش حاضر از جنبه نظری، تبیین مختصات و مبانی فکری فرمانده میدان دفاعی ج.ا.ایران برای مقابله با تهدیدهای دشمن است. چرا که مؤلفه‌های فرهنگ

آن، یعنی هنر خوب دفاع کردن، اجرای سیاست‌های مشخص و راهبرد معین و استفاده بهینه از ابزار مادی و معنوی که سبب دفاع شایسته و مبتنی بر ارزش‌های حاکم بر جامعه باشد (مطهرنیا، ۱۳۷۸: ۶۶). بر این اساس، فرهنگ دفاعی عبارت از مجموعه بایدها و نبایدهای حاکم بر الگوهای رفتاری جامعه در جهت حفاظت و حراست از ارزش‌ها و هنجارهای شکل‌دهنده بنای هر جامعه است (سیاوشی و فقیه حقانی، ۱۳۹۴: ۹۵). و در قالب فرهنگ دفاعی هر نظام و کشوری است که راهبردهای دفاعی آن شکل می‌گیرد.

۲) میدان نبرد

مفهوم رقابت تسلیحاتی، در ذات خود مفهوم جنگ^۷ را به ذهن متبادر می‌سازد و این دو مفهوم، به هم پیوسته هستند. بسیاری از تحلیل‌گران بر این باورند که تسلیحات موجب جنگ نمی‌شود. فردریک شومان^۸ با یادآوری این اعتقاد قدیمی صلح‌دوستان که تسلیحات به جنگ و خلع سلاح به صلح منجر می‌شود، می‌نویسد: در واقع، عکس این حکم صحیح‌تر است: ماشین‌های جنگی تنها هنگامی کاهش می‌یابند که صلح، محتمل به نظر برسد. انتظار منازعه، به رقابت تسلیحاتی می‌انجامد و تسلیحات نیز در اثر جنگ افزایش می‌یابد (شومن، ۱۹۵۳، ۲۰۳). هانس جی. مورگنتا^۹ این نظر را ابراز می‌دارد که انسان‌ها به دلیل داشتن سلاح با هم نمی‌جنگند؛ بر عکس، چون سلاح را برای جنگیدن، ضروری می‌دانند، آن را در اختیار دارند. (مورگنتا، ۱۹۶۷، ۲۳۹). نظریه پرداز دیگر می‌گوید: از جنگ‌افزار اساساً برای چهار هدف استفاده می‌شود: بازداشتن دشمن از توسل به جنگ، دفاع از خود در صورت عدم توفیق در بازدارندگی، دست زدن به جنگ تجاوزکارانه یا مبادرت

به آداب و رسوم اجتماعات گوناگون به کار رفته است. در مورد این که فرهنگ چیست؟ نظرات متفاوتی وجود دارد. برای نمونه ساترلند^۴ و وودوارد^۵ اشاره می‌کند که فرهنگ شامل میراث اجتماعی و کلیت جامع دانش، دین، هنر، اخلاقیات، قانون، فنون ابزارسازی و کاربرد آن‌ها و روش فرارساندن آن‌ها است. ویلی می‌گوید: فرهنگ، سیستمی از الگوهای عادی-پاسخگویی است که با یکدیگر همبسته و هم‌پشت هستند (مشبکی، ۱۳۸۰: ۴۳۶). ادوارد تایلر، فرهنگ و تمدن را به یک معنا به کار برده است و فرهنگ را مجموعه‌ای از معرفت، عقاید، اخلاقیات، قوانین، آداب و رسوم و همه قابلیت‌ها و عاداتی دانسته که انسان به عنوان عضوی از جامعه می‌پذیرد (زیاری، ۱۹۹۹: ۴۴).

دفاع، مجموعه اقداماتی است که انسان برای حفظ و حراست از حیات، اعتقادات، سرزمین و... خود در برابر خطراتی که او را تهدید می‌کند، انجام دهد. فایده و دستاورد عمده تعیین اصول در مقوله دفاعی، پی‌ریزی شالوده‌ای است که بتوان با اتکا به آن، ساختارهای لازم و مستحکم دفاعی و بازدارنده را ایجاد کرد تا این اصول بنیادین، استحکام روبنای آن را تضمین کند (واثق و حسینی نصرآبادی، ۱۳۹۴: ۹۴).

با توجه به تعاریف فرهنگ و دفاع، «فرهنگ دفاعی» یعنی هنر دفاع خوب با استفاده بهینه از مجموعه دستاوردهای مادی و معنوی برای حفاظت از چیزی که قصد دفاع از آن را داریم. در تاریخ هر قوم و نژاد بشری، مجموعه «بایدها» و «نبایدها» تجلی می‌یابد. بایدها بر مبنای تجارب مثبت مادی و معنوی استوار است و برعکس، نبایدها بازتاب تجارب منفی هستند. با تکیه بر چنین برداشتی، «فرهنگ دفاعی» یعنی هنر دفع خطر بر اساس موازین و معیارهای مکتبی و در معنای وسیع

4- Sutherland

5- Woodward

6- Defense cultur

7- War

8- Frederick L.Schuman

9- Hans.JMorgenta

با اعمال و رفتار خشونت‌آمیز، براندازی آشکار، حذف دفاعی، اشغال و الحاق سرزمین است. فرمانده معظم کل قوا می‌فرماید: «دشمن چند جور حمله می‌کند: یک جور حمله‌های سخت است؛ جنگ سخت؛ این را دشمن تجربه کرد و شکست خورد. جنگ هشت‌ساله‌ای که علیه ما به راه افتاد، از این قبیل بود، جنگ بین‌المللی بود؛ یکی به صدام ابزار شیمیایی داد، یکی هواپیمای میگ داد، یکی هواپیمای میراژ داد، یکی امکانات ضد‌هواپیایی داد، یکی نقشه‌های جنگی داد. حتی نقشه‌های جنگی و ساخت سنگرها هم با کمک دیگران بود. این‌ها همه کمک‌ش کردند که بلکه این جنگ را او ببرد، و نتوانست. حمله سخت یک نمونه‌اش جنگ هشت‌ساله است. یک نمونه، شورش‌های قومی است که در کشور - در همه مرزهای کشور - راه انداختند که یادتان هست که همه‌جا جنگ راه انداختند و شورش راه انداختند. [دشمن] نتوانست فائق بیاید، این‌ها جنگ سخت بود. کارهای تروریستی را، جریان‌های تروریستی را یا فعال کردند یا به وجود آوردند؛ آمریکا به سکوی نفتی حمله کرد. آمریکا هواپیمای مسافری را ساقط کرد. هر چه توانستند کردند؛ این‌ها جنگ سخت است. در همه این‌ها شکست خوردند، در مقابل ملت ایران و در مقابل امام بزرگوار شکست خوردند و بیشتر مرعوب شدند. امام بزرگوار با آن قدرتی که خدای متعال به او داده بود، به خاطر توکل و تقوایی که داشت، به خاطر بصیرتی که داشت، به خاطر دلدادگی به هدف که در آن بزرگوار بارز و آشکار بود، خدای متعال در او هیبت قرار داد، به طوری که دیگران می‌ترسیدند، دشمنان از امام به معنای واقعی کلمه، مرعوب بودند. «كَانَهُمْ حُمْرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ * فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ» مثل فریاد شیری که می‌ترسند حیوان‌ها را، فریاد امام و نوای امام این‌ها را می‌ترساند، مرعوب می‌شدند. خب، این‌ها در این مرحله شکست خوردند» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار با رئیس‌و‌اعضاء مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶).

جنگ نیمه‌سخت، اعمال قدرت نظام سیاسی-امنیتی با در دست گرفتن بخشی از حکومت و سیاست در یک

به ارباب سیاسی. لذا سلاح به‌عنوان اسباب منازعه، به‌وسیله مهاجم یا مدافع استفاده می‌شود (هاوارد، ۱۹۸۳، ۶۷).

وگتیوس^{۱۰}، استراتژیست رُم باستان، نوشت: اگر خواهان صلح هستید، مهیای جنگ شوید. مایکل والاس^{۱۱} شواهد هواداران این عقیده را متکی بر سلیقه فردی دانسته و استدلال می‌کند که وقتی دو دولت با هم اختلاف دارند، مسابقه تسلیحاتی آن‌ها با تشدید اختلافات تا حد مخاصمات تمام‌عیار بستگی دارد (والاس، ۱۹۷۷، ۳۶۶). برخی دیگر، رشد مستمر بودجه‌های دفاعی و زرادخانه‌های تسلیحاتی را بیشتر محصول فشارهای سیاسی یا اقتصادی داخلی دانسته‌اند تا نتیجه الزام‌های واقعی امنیت نظامی مؤثر (دوئرتی و فالتزگراف، ۱۳۸۴: ۵۳۳).

به‌رغم اهمیت موضوع و تحقیقات وسیع در مورد جنگ، هر یک از محققان با تکیه بر جنبه‌ای خاص از جنگ، آن را تعریف کرده‌اند و تنها یک اجماع نظر وجود دارد و آن این‌که جنگ در زمره منازعه خشونت‌آمیز جمعی است و منازعه^{۱۲}، وضعیتی است که در آن، یک گروه انسانی (قبیله‌ای، زبانی، فرهنگی، مذهبی، اقتصادی اجتماعی، سیاسی یا غیر آن) با گروه‌های انسانی دیگر به دلیل ناسازگاری واقعی یا ظاهری اهداف، تعارض آگاهانه داشته باشد (دوئرتی و فالتزگراف، ۱۳۸۴: ۲۹۶). منازعه خشونت‌آمیز، وضعیتی است که برای حل تعارض بین دو گروه انسانی، از شیوه توسل به‌زور استفاده می‌شود. جنگ، زیرمجموعه چنین وضعیتی است. محققان با مطالعه سیر پیشرفت و تکوین تاریخی انواع جنگ‌ها، آن‌ها را به لحاظ شدت، شکل و ابزار، دسته‌بندی و نام‌گذاری کرده‌اند.

۳) جنگ نرم

جنگ را به لحاظ ماهیت به سه دسته سخت، نیمه‌سخت و نرم تقسیم کرده‌اند. جنگ سخت، اعمال قدرت نظامی برای تحمیل اراده و تأمین منافع است و متکی به روش‌های فیزیکی، عینی، سخت‌افزارانه و همراه

10-Vegetius

11-Michael D.Wallace

12-Conflict

سرد برای استحاله فرهنگی جامعه است (ساندرس، ۱۳۸۲: ۱۲۳). جنگ نرم، مجموعه تدابیر فرهنگی، سیاسی و اجتماعی کشورهای عامل است که بر نظرات، نگرش‌ها، انگیزش‌ها و ارزش‌های مخاطبان آماج اعم از حکومت‌ها، دولت‌ها، گروه‌ها و مردم کشورهای خارجی تأثیر می‌گذارد و در بلندمدت موجب تغییر منش و کنش فردی و اجتماعی آنان می‌شود (الیاسی، ۱۳۸۷: ۱۲). جنگ نرم، استفاده از قدرت نرم علیه نظام‌های سیاسی هدف، به‌منظور تأثیر بر باورها و ارزش‌های بنیادین با هدف دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری متداول در عرصه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی آن‌ها است (نائینی، ۱۳۸۹: ۹۰). فرمانده معظم کل قوا می‌فرماید: «مرحله دیگری از مقابله و معارضة آن‌ها، عبارت بود از حمله نرم. حمله نرم یک نوعش همین چیزهایی است که مشاهده کردید: تحریم اقتصادی، تبلیغات اغواگر و امثال این‌ها. این‌ها کارهایی است که دشمن از روز اول شروع کرد و ادامه داد؛ به خیال خودشان تحریم‌های فلج‌کننده‌ای را نسبت به جمهوری اسلامی اعمال کردند؛ این هم اثر نکرد؛ این هم نتوانست؛ آن‌ها می‌خواستند جمهوری اسلامی را با این تحریم‌ها و با این محاصره اقتصادی فلج کنند، [ولی] جمهوری اسلامی فلج نشد. در همان دوران تحریم، کارهای بزرگی انجام گرفت؛ بنده در یک گزارشی خواندم از قول یک ژنرال وابسته به رژیم صهیونیستی که همان وقت در مجلات خارجی منتشر شده بود؛ گفته بود من با ایران دشمنم، ایران را دوست نمی‌دارم اما تحسین می‌کنم؛ این‌ها توانستند در عین تحریم، فلان موشک را -یک موشکی آن‌وقت تازه آزمایش شده بود و این‌ها با ماهواره و امثال آن، ردگیری کرده بودند و فهمیده بودند- به وجود بیاورند؛ من تحسین می‌کنم! در عین تحریم، در حال تحریم، بدون کمک دیگران و با فشارهای اقتصادی [این کارها شد]. یکی از [موارد] جنگ نرمی که انجام دادند، زدن عقبه‌های جمهوری اسلامی در برخی از کشورهای دیگر بود؛ که مجموعه‌هایی را که جزو عقبه‌های جمهوری اسلامی محسوب می‌شدند و عمق راهبردی جمهوری اسلامی محسوب می‌شدند، تارومار کردند و در خیلی از کشورها زدند. یا تارومار

کشور، برای تحمیل اراده و تأمین منافع است. در این نوع جنگ، هدف، اشغال حکومت و حوزه سیاست است. جنگ نیمه‌سخت متکی به کاربرد نظام اطلاعاتی-امنیتی و نفوذ در دولت‌ها است که روش آن، ترکیبی (سخت‌افزارانه-نرم‌افزارانه) است. ظهور این جنگ‌ها مربوط به دوره استعمار نو بوده که نظام سلطه با استفاده از کاربرد قدرت امنیتی و بدون استفاده از لشکرکشی و اشغال فیزیکی سرزمین، نظام حکومتی و سیاست یک کشور را در اختیار گرفته و از این راه به تحمیل اراده پرداخته و منافع خود را تأمین کرده است.

در نهایت، «جنگ نرم^{۱۳}» عبارت از اعمال اراده و تأمین منافع نظام سلطه، بدون منازعه و از راه اشغال اندیشه و الگوی رفتاری همه‌جانبه یک کشور در حوزه‌های گوناگون اجتماعی است. جنگ نرم متکی به روش‌های نرم‌افزارانه، نامحسوس و تدریجی است. این نوع جنگ بدون واکنش فیزیکی بوده و نوعی اشغال همه‌جانبه، نامرئی و پایدار تلقی می‌شود که در آن، عرصه‌های گوناگون اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، از راه تحمیل فرهنگ، اندیشه و الگوهای رفتاری نظام سلطه، به اشغال درمی‌آید.

شناخت جنگ نرم و عرصه‌ها و مصادیق آن، نیازمند بررسی سیر تکوین تاریخی جنگ‌ها یا به عبارتی، بررسی سیر پیشرفت تاریخی نظام‌های سلطه است. سه مقطع تاریخی استعمار کهن (دوره تهدیدات سخت)، استعمار نو (دوره تهدیدات نیم‌سخت) و استعمار فرانو (دوره تهدیدات نرم) را برای اعمال اراده و تأمین منافع و اهداف حیاتی نظام‌های سلطه بر جهان برشمرده‌اند. در هر دوره، اهداف و منافع، ویژگی‌ها، اعمال سلطه سیاسی و تأمین منافع مختلف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی متفاوت بوده و متناسب با آن مصادیق، ابزارها و شیوه‌های متفاوت به کار رفته است (منصوری، ۱۳۸۰: ۶۵). دوره استعمار فرا نوین، دوره جنگ نرم است.

جنگ نرم عبارت از هر اقدام است که به ارزش‌ها و هنجارهای جامعه هدف، هجوم ببرد تا در صورت پیروزی، منجر به تغییر در الگوهای رفتاری و خلق الگوهای جدید شود که با الگوهای رفتاری نظام حاکم تعارض دارد (کریمی، ۱۳۸۷: ۳). جنگ نرم، نوعی جنگ

فرهنگی تأکید ورزیده (تقی‌زاده، ۱۳۹۰: ۹۴) و عنوان داشتند: «در حال حاضر، یک جبهه‌بندی عظیم فرهنگی که با سیاست و صنعت و پول و انواع و اقسام پشتوانه‌ها همراه است، مثل سیلی راه افتاده تا با ما بجنگد. جنگ هم جنگ نظامی نیست. بسیج عمومی هم در آنجا هیچ تأثیری ندارد. آثارش هم به‌گونه‌ای است که تا به خود بیاییم، گرفتار شده‌ایم. مثل یک بمب شیمیایی نامحسوس و بدون سروصدا عمل می‌کند. فرض کنید در محوطه‌ای یک بمب شیمیایی بیفتد که احدی نفهمد که این بمب در آنجا افتاد؛ ولی پس از هفت، هشت ساعت ببینند صورت‌ها و دست‌های همه تاول زده است. الآن در مدرسه‌ها و داخل خیابان‌ها و جبهه‌ها و حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های ما، ناگهان نشانه‌های این تهاجم تبلیغی و فرهنگی را خواهید دید. الآن مقداری هم آن را می‌بینید و بعداً هم بیشتر خواهد شد» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار اعضای مجمع نمایندگان طلاب و فضایی حوزه‌ی علمیه‌ی قم، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷).

با توجه به خصوصیات جنگ نرم است که باید بسیار حساس بود تا در این میدان نبرد، بتوان مثل نبرد سخت دفاع کرد: «آنچه در مرحله سوم دارد انجام می‌گیرد - که مال امروز هم نیست، چند سال است که شروع شده، سال‌ها است که شروع شده منتهای روزبه‌روز توسعه پیدا کرده - جنگ نرم از نوع دیگر است؛ این است که خیلی خطرناک است، این آن چیزی است که بنده مکرر در مکرر تذکر می‌دهم به مسئولان مختلف و به جهات مختلف؛ و آن عبارت است از نفوذ در مراکز تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری؛ آن عبارت است از نفوذ برای تغییر باورهای مردم، آن عبارت است از نفوذ برای تغییر محاسبات. ما که مسئول هستیم و نشسته‌ایم اینجا، یک محاسبه‌ای داریم برای کارهای خودمان، یک محاسبه‌ای می‌کنیم. این محاسبه، نتیجه‌اش این می‌شود که این‌جور موضع بگیریم؛ اگر محاسبه‌ی ما را توانستند تغییر بدهند، موضع‌گیری ما تغییر پیدا خواهد کرد. یکی از کارهای اساسی آن‌ها این است: تغییر محاسبه‌ها در مسئولین، تغییر باورها در مردم، تغییر در مراکز تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، مجموعه‌هایی که تصمیم‌سازی می‌کنند و تصمیم‌گیری می‌کنند. این، آن کار خطرناکی است که تهاجم به مبانی انقلاب در

کردند یا بالاخره به آن‌ها ضربه زدند. این هم اثری نکرد و نتوانست. این‌ها هیچ‌کدام راه به جایی نبرد. پس هم جنگ سختشان شکست خورد، هم جنگ نرم‌شان» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار با رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶).

به تعبیری، جنگ نرم یعنی «ایجاد تردید در دل‌ها و ذهن‌های مردم؛ یعنی جنگ به‌وسیله ابزارهای فرهنگی، به‌وسیله نفوذ، به‌وسیله دروغ، به‌وسیله شایعه‌پراکنی، با ابزارهای پیشرفته‌ای که امروز وجود دارد». (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۹/۰۴، بیانات در جمع کثیری از بسیجیان کشور). «در جنگ نرم، دشمن به سراغ سنگرهای معنوی، ایمان‌ها، معرفت‌ها، عزم‌ها، پایه‌ها و ارکان اساسی یک نظام و یک کشور می‌آید که این‌ها را منهدم بکند و نقاط قوت را در تبلیغات خود به نقاط ضعف تبدیل کند، فرصت‌های یک نظام را به تهدید تبدیل کند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۷/۰۲، بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری).

جنگ نرم، جنگی حقیقی است که دشمنان بر علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران به‌راه انداخته‌اند، مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در این خصوص می‌فرمایند: «جنگ نرم، راست است. این یک واقعیت است؛ یعنی الآن جنگ است. البته این حرف را من امروز نمی‌زنم من از بعد از جنگ سال ۱۳۶۷ همیشه این را گفته‌ام. بارها و بارها. علت این است که من صحنه را می‌بینم؛ چه بکنم اگر کسی نمی‌بیند؟! چه کار کند انسان؟ من دارم می‌بینم صحنه را، می‌بینم تجهیز را، می‌بینم صف‌آرایی‌ها را، می‌بینم دهان‌های از حقد و غضب گشوده شده و دندان‌های با غیظ به هم فشرده شده علیه انقلاب و علیه امام و علیه همه این آرمان‌ها و علیه همه آن کسانی که به این حرکت دل بسته‌اند را؛ این‌ها را انسان دارد می‌بیند. خب چه کار کند؟ این تمام نشده چون تمام نشده، همه وظیفه داریم» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از شعرا، ۱۳۸۸/۰۶/۱۴).

جنگ نرم که طی سال‌های گذشته از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مورد اشاره و تأکید است، راهبرد نوین دشمنان برای مقابله با نظام اسلامی است. طلایه صریح این گفتارها در بیانات مقام معظم رهبری از اواخر دهه شصت آغاز شد که ایشان به بحث تهاجم

آن هست، تهاجم به بنیان‌های حافظ و محافظ هست؛ به سپاه حمله می‌کنند، حمله‌ی تبلیغاتی، به شورای نگهبان حمله می‌کنند، به نیروهای مؤمن و جوانه‌ای مؤمن حزب‌اللهی حمله می‌کنند، الآن رادیوهای بیگانه و تلویزیون‌های بیگانه و تبلیغات بیگانه پُر است از این حرف‌ها، من نمی‌دانم شما آقایان محترم چقدر دسترسی دارید، چقدر می‌بینید؛ بخصوص با این ابزارهای جدید ارتباطاتی که به وجود آمده، دائم دارند روی این زمینه‌ها کار می‌کنند برای اینکه مخاطبین خودشان را به این نتیجه برسانند. به روحانیون انقلابی حمله می‌کنند، روحانی انقلابی را با عناوین گوناگون، [مثل] آخوند حاکمیتی و امثال آن، می‌کوبند. در یک کلمه: تلاش در این جنگ نرم، زمینه‌سازی برای تهی شدن نظام از عناصر قدرت است؛ می‌خواهند کاری کنند که نظام اسلامی از عناصری که در درون او است و مایه اقتدار او است، تهی بشود و خالی بشود. وقتی ضعیف شد، وقتی عناصر قدرت در او نبود، وقتی اقتدار نبود، دیگر از بین بردنش و کشاندنش به این سمت و به آن سمت، کار مشکلی برای ابرقدرت‌ها نخواهد بود؛ می‌خواهند او را وادار کنند به تبعیت» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶).

♥ (۱-۳) روش‌های جنگ نرم

حریف در جنگ نرم از طریق فریب و اقناع افکار عمومی، تردیدافکنی و اغوای طرف مقابل، الگوسازی از طریق القاء و استفاده از ابزار رسانه‌ها، به اجرای جنگ نرم بر روی کشور هدف می‌پردازد. فریب و انحراف افکار عمومی: اگر افکار عمومی را فرآیند پیچیده‌ای از ترکیب و تلفیق دیدگاه‌های فردی و گروهی در بافت فرهنگی یک جامعه بدانیم، جنگ نرم در این فرآیند، انحراف ایجاد می‌کند و آن را برای منافع خود قانع خواهد کرد. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص خدعه‌های دشمنان برای ایجاد انحراف در جامعه می‌فرمایند: «مسئله‌ای که فعالان سیاسی، مسئولان، صاحبان قدرت، صاحبان مسئولیت‌های گوناگون و متنفذین بشدت بایستی مراقب آن باشند، مسئله انحراف و فسادپذیری است. همه‌مان باید مراقبت کنیم. انسان‌ها در معرض فسادند، در معرض انحرافند. گاهی لغزش‌های کوچک، انسان را به لغزش‌های بزرگ و

بزرگ‌تر و گاهی به پرتاپ شدن در اعماق دره‌هائی منتهی می‌کند. خیلی باید مراقب بود. قرآن هشدار داده است. در موارد متعدد، در قرآن این هشدار وجود دارد. یک جا می‌فرماید: «ثم کان عاقبة الذین اساءوا السواء ان کذبوا بایات الله» (روم، ۱۰). عاقبت بعضی از کارها این است که انسان به آن خانه بدترین می‌رسد که تکذیب آیات الهی است. یک جا می‌فرماید: «فأعقبهم نفاقا فی قلوبهم الی یوم یلقونه بما اخلفوا الله ما وعدوه» (توبه، ۷۷). خلف وعده با خدا کردند، این موجب شد نفاق در دل‌های‌شان به وجود بیاید. یعنی انسان گناهی انجام می‌دهد، این گناه انسان را به وادی نفاق می‌کشاند، که نفاق، کفر باطنی است» (امام خامنه‌ای، خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران، ۱۳۸۸/۰۶/۲۰).

تردیدافکنی و اغوای طرف مقابل: دشمن در جنگ نرم به دنبال ایجاد شبهه و تردید در طرف مقابل است تا مخاطبین خود را وادار سازد در مواردی که مورد نظر او است شک نمایند و پذیرای راه کارهای جایگزین او گردند و در مرحله بعد، پروژه خویش را مرحله‌به‌مرحله اجرا کنند.

الگوسازی از طریق القاء: دشمن با انجام تبلیغات وسیع و حجیم، سبک زندگی موردنظر را به‌گونه‌ای مورد پذیرش همه، به جامعه هدف می‌قبولاند و کسانی که مورد هجمه تبلیغاتی و جنگ نرم دشمن قرار گرفته‌اند بدون این‌که خود مطلع باشند از سبک و روش زندگی القایی الگوبرداری خواهند کرد. دشمنان با بهره‌برداری از پروپاگاندای رسانه‌ای و تبلیغاتی در تلاش است تا ترجیحات ما را تحت تأثیر خود قرار داده و ما را در مسیری که خود می‌خواهد و برای آن دسیسه‌چینی کرده است، قرار دهد.

استفاده از ابزار رسانه‌ها: جنگ رسانه‌ای یکی از جنبه‌های بارز جنگ نرم و جنگ‌های جدید بین‌المللی است. جنگ رسانه‌ای در شرایط صلح نیز بین کشورها به‌صورت غیررسمی ادامه داشته و از رسانه‌ها بهره‌برداری می‌شود. هدف جنگ رسانه‌ای اگر چه در نهایت تغییر کارکرد و عملکرد دولت‌ها است، اما به‌جای دولت‌ها، ملت‌ها را هدف بمباران مستقیم خود قرار می‌دهد. مردمی که تحت بمباران رسانه‌ای قرار دارند، ممکن است از چنین جنگ سنگینی که جریان دارد بی‌اطلاع باشند (افتخاری

و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۲۶).
وجود چندین هزار ماهواره، شبکه خبرپراکنی، وب
تعاملی و...، همگی زمینه‌های لازم را برای مهاجمان
جنگ نرم فراهم آورده است. البته وسایل و ابزارهای
مذکور همانند شمشیر دو لبه عمل می‌کند و از این
ابزارها می‌توان علیه مهاجمان استفاده کرد. رسانه‌ها
در اجرای جنگ نرم دشمن، نقش بارزی دارند. رسانه‌ها
افکار و نیت موردنظر را مدام برای جامعه هدف بازگو
نموده و آن‌ها را بمباران تبلیغاتی می‌کنند (معاونت
سیاسی سانس آجا، ۱۳۹۰: ۱۰۶).

◀ محورهای عملیات روانی دشمن
عملیات روانی، عملیات ادراکی، دیپلماسی عمومی و
فریب راهکنشی را می‌توان در مقوله روش‌های اصلی
گفتاری جنگ نرم قرار داد. اعتراض، نافرمانی مدنی،
عدم همکاری، تحصن، مداخله غیر خشونت‌آمیز و جذب
مخالفان از جمله مهم‌ترین روش‌های رفتاری این جنگ
است (گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی، ۱۳۸۸:
۱۱۵).

عملیات روانی به‌منظور دستیابی به خواسته‌های
سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی از اولویت‌های
آمریکا در برابر ایران است. جنگ تبلیغاتی غرب در
وضعیت کنونی از ابزارهای اساسی آمریکا به شمار
می‌رود. اقدام‌های نامتقارن روانی تبلیغی برخلاف
عملیات نظامی برای دوران طولانی و در سطح گسترده،
سازمان‌دهی شده است. عملیات روانی آمریکا سه مسئله
را محور برنامه تبلیغی خود قرار داده است: مردمی
نبودن حکومت، بی‌کفایتی مسئولان و جنگ قدرت بین
مسئولان نظام. آمریکا علاوه بر تبلیغات روانی در سطح
ایران، در سطوح منطقه‌ای و جهانی هم جوسازی می‌کند
تا افکار عمومی داخلی و خارجی را با خود همراه سازد و
در صورت وقوع عملیات تحریمی و نظامی، حمایت‌های
ملی و فراملی را در اعمال فشار بر ایران به‌دست آورد.
آمریکا، کشورهای منطقه و اروپا را از اقدامات جمهوری
اسلامی ایران با اتهام‌های گسترش بنیادگرایی اسلامی،
نقض حقوق بشر، برهم زدن توازن منطقه‌ای با حمایت
مالی و معنوی از گروه‌های حزب‌الله، حماس و فتح،
تهدید آشکار و پنهان علیه رژیم غاصب صهیونیستی،
دستیابی به تسلیحات هسته‌ای با هدف فروش به
کشورها و گروه‌های تندروی افراطی و ایجاد مثلث شیعی
در مقابل کشورهای سنی می‌ترساند. آمریکا با جنگ
تبلیغاتی گسترده سعی می‌کند تا فضایی ایجاد شود که
در آن اجماع جهانی علیه جمهوری اسلامی شکل گیرد.

**◀ مهم‌ترین محورهای عملیات روانی دشمن در
نگاه فرماندهی معظم کل قوا**

در پرتو نقش عملیات روانی دشمن در میدان نبرد،
می‌توان به محورهای این عملیات از دیدگاه فرمانده

**◀ مهم‌ترین روش‌های کلی جنگ نرم از نگاه
فرماندهی معظم کل قوا**

با عنایت به روش‌های مورد استفاده در جنگ نرم،
می‌توان به رئوس این روش‌ها از منظر فرماندهی میدان
دفاع اشاره کرد:

◀ ۱- مخدوش کردن نقاط قوت و امیدبخش.

◀ ۲- بزرگ‌نمایی نقاط ضعف و القای یأس.

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با اشاره به عملیات
روانی و جنگ نرم دشمنان بر علیه جامعه ایرانی،
خودکم‌بینی، احساس حقارت و ضعف و احساس یأس و
ناامیدی در مقابل دشمنان را یکی از مهم‌ترین حربه‌های
دشمن دانسته و با ذکر مثالی تاریخی از جنگ احزاب و
آیه‌ای قرآنی این چنین می‌فرماید: «(با رسیدن سپاهیان
کفار به پشت خندق) کسانی که دل‌هایشان مریض
بود، اینها گفتند که پیغمبر به ما راست نگفت، گفت
شما پیروز می‌شوید. بفرما! لشکر دشمن آمده و دارد
می‌آید، پدر ما را در می‌آورند؛ یعنی یأس و ناامیدی و
خودکم‌بینی در مقابل دشمن و یک گرایش قلبی پنهان
به دشمن در آن‌ها وجود داشت «وَ إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَ
الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ «(احزاب، ۱۲)» (امام خامنه‌ای،
بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۵/۰۴/۱۲).

**◀ ۳- ایجاد تفرقه در سطوح مختلف، از مسئولان
گرفته تا غیرمسئولان و آحاد مردم.**

◀ ۴- ایجاد غفلت از دشمن به‌خصوص اغفال

میدان دفاعی به شرح زیر اشاره کرد:

۱) مرعوب کردن مسئولان، شخصیت‌های سیاسی و نخبگان کشور،

۲) تضعیف اراده عمومی مردم،

۳) تغییر درک صحیح مردم از واقعیت‌های موجود جامعه،

۴) سلب اعتماد ملت از مسئولان کشور،

۵) شایعه‌پراکنی تحریم و فشار اقتصادی بر کشور،

۶) شایعه‌سازی کاربرد ابزار خشونت علیه ملت ایران،

۷) تعویض جای متهم و مدعی با تبلیغات رسانه‌ای،

۸) ترساندن ملت‌های منطقه از ملت ایران و انقلاب اسلامی،

۹) دامن زدن به اختلافات مذهبی، قومی، جناحی، سیاسی و رقابت‌های صنفی (ملکی و حائمی، ۱۳۹۲: ۷۶-۷۵ و متقی، ۱۳۸۴: ۷).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، هدف کلی دشمن از حمله به فرهنگ اسلامی و تفکر انقلاب اسلامی را نابودی تفکر اسلامی و جریان بیداری اسلامی و سرمنشأ آن یعنی انقلاب اسلامی می‌داند که روی دیگر این سکه، تسلط آن‌ها بر منابع مادی و معنوی کشور است (تقی‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۰۳).

«امروز تئوریسین‌ها و تبلیغات‌چی‌های غربی درصددند خط ارتجاع به غرب- خط برگشت به همان تحمیل‌پذیری غربی- را دوباره برگردانند. البته همان‌طور که گفتم، تحت عنوان یک تئوری شبه روشنفکرانه؛ به‌عنوان یک حرف نو؛ تئوری جهانی‌شدن و تئوری تغییر گفتمان می‌گویند. دانشجوی این دوره دیگر نمی‌تواند

دانشجوی دوران ضداستعماری باشد. می‌گویند دوران ضدیت با استعمار و استکبار و مرگ بر استکبار گفتن، گذشته است. دوران عدالت‌خواهی و مبارزه با سرمایه‌داری سر آمده است. دوران آرمان‌خواهی و تبری و تولای سیاسی تمام شده است. گفتمان جدید دانشجویی عبارت است از گفتمان جهانی، جهانی‌شدن، گفتمان واقع‌بینی، گفتمان پیوستن به نظم نوین جهانی. یعنی سیاهی لشکر امریکا شدن! این جهانی‌شدن، اسمش جهانی‌شدن است. اما باطنش آمریکایی شدن است. معنایش این است که ملت ایران علیرغم مجاهدت‌هایی که کرده، علیرغم پرچم‌هایی که بر قله‌های پیروزی کوبیده، علیرغم بیداری عظیمی که در ملت‌های مسلمان به وجود آورده، باید دوباره مثل دوران قبل از انقلاب، سیاهی لشکر و عمه و ابزار تأمین منافع آمریکایی‌ها شود. هدف به‌صورت لخت و پوست‌کنده جز این چیز دیگری نیست؛ اما می‌خواهند در زیر نام‌های زیبا -جهانی‌شدن و تحول و پیشرفت- این هدف را پنهان کنند» (امام خامنه‌ای، بیانات در جمع دانشجویان و اساتید دانشگاه صنعتی امیرکبیر، ۱۳۷۹/۱۲/۰۹).

برای مقابله با جنگ نرم، داشتن راهبرد در همه حوزه‌ها مهم‌تر از داشتن قدرت است؛ راهبرد مقابله با همه فرهنگی دشمن را مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در قالب مهندسی فرهنگی ارائه داده و می‌فرماید: «یک نقشه‌ی مهندسی فرهنگی لازم است. ما وضع فرهنگی مطلوب کشور را تصویر کنیم و اجزاء متشکل آن را در مقابل خودمان ترسیم کنیم، بعد ببینیم کجاها اولویت دارد، کجاها احتیاج به مراقبت بیشتر دارد. به آنجائیهایی که در این مدت مغفول‌عنه باقی‌مانده، برسیم و مسئله را دنبال کنیم. یک جاهایی سرمایه‌گذاری بیشتری لازم دارد، به اینها توجه کنیم. این، مهندسی فرهنگی است، که خوب، کار سختی است. از نقشه‌ی جامع علمی سخت‌تر است. به همین دلیل هم که کار سخت‌تری است، کمتر پیش رفته...» (امام خامنه‌ای، دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی با رهبر انقلاب، ۱۳۹۰/۰۳/۲۳).

پیشینه پژوهش:

مجتبی کاظمی (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «استراتژی دفاع در عمق بر اساس فرهنگ دفاعی

«بازشناسی مؤلفه‌های فرهنگ دفاعی و قدرت ملی در منظومه فکری مقام معظم رهبری» این گونه نتیجه‌گیری می‌کند که فرهنگ دفاعی و قدرت ملی ج.ا.ایران از جنبه ساختاری و مادی شامل هفت مؤلفه عزم ملی و عزتمندی ملت، توان دفاع، اقتدار اقتصادی، وسعت و موقعیت جغرافیای سیاسی، تنوع جمعیتی و قومیتی، پیشرفت علمی، انرژی و ذخایر طبیعی بوده و از جنبه محتوایی نیز شامل شش مؤلفه تقویت روحیه ملی، مشارکت مردمی، خودتکایی و نگاه به درون، اعتماد به نفس، فرهنگ جهاد و شهادت‌طلبی، بصیرت و دشمن‌شناسی است...
راهبردهای فرهنگ دفاعی در تدابیر فرمانده معظم کل قوا

◀ جهاد کبیر

از نظر فرهنگ اسلام و قرآن، جهادهای علمی و تزکیه، جهادهای کبیر و اکبر است. پیغمبر اکرم (ص) گروهی از مجاهدان اسلام را به‌سوی میدان جهاد فرستاد، هنگامی که از جهاد بازگشتند، فرمودند: «آفرین بر جمعیتی که جهاد اصغر را انجام دادند و جهاد اکبر بر دوش آن‌ها مانده است. کسی عرض کرد: ای رسول خدا! جهاد اکبر چیست؟ فرمود: جهاد با نفس» (وسائل الشیعه: ۱۲۲).
جهاد کبیر، جهاد علمی، فکری و فرهنگی است که پس از جهاد اکبر یعنی جهاد با نفس در درجه برتری از دیگر جهادها قرار می‌گیرد؛ زیرا گفتمان درست فکری و فرهنگی را به جامعه ارائه می‌دهد. هدف از جهاد کبیر، ایجاد فضای مناسبی است تا بشر در چارچوب عقلانیت و حیوانیت و فطرت سالم، بینش و نگرش درستی به دست آورد و رفتارهای هنجاری و ارزشی را در جامعه در پیش گیرد (روزنامه کیهان، ۱۳۹۰: ۶).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در این خصوص می‌فرمایند: «جهاد کبیری که من چند روز قبل از این مطرح کردم، «فَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا». در تفاسیر گفته‌اند مراد از این ضمیر «به» قرآن است، با این‌که حالا کلمه قرآن در عبارت نیامده است که ضمیر به آن برگردد لکن، هم مرحوم طبرسی در «مجمع‌البیان» گفته است، هم مرحوم علامه طباطبایی. مرحوم علامه طباطبایی می‌گویند: سیاق کلام نشان می‌دهد که مراد از «به» یعنی «بالقرآن». بنده هم آنجا همین را در سخنرانی‌هایم، بعد که آمدم،

جمهوری اسلامی ایران بر بستر اندیشه و نظر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به بررسی مؤلفه‌های فرهنگ دفاعی ایران پرداخته و معتقد است که مؤلفه‌هایی همچون هویت اسلامی ایرانی، اعتماد به نفس و ایمان به یاری خداوند، شهادت‌طلبی و فرهنگ عاشورایی، بصیرت و دشمن‌شناسی، نفی ظلم و دفاع از مظلوم و... که مدنظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) هستند، ریشه در فرهنگ راهبردی ایران دارند (کاظمی، ۱۳۹۷: ۴۶).

محمد و مهدی مولوی (۱۳۸۸)، در پژوهشی با عنوان «اصول و مؤلفه‌های فرهنگ دفاعی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)» به این نتیجه رسیدند که مواردی همچون همکاری دفاعی و بازدارندگی، صلح‌طلبی و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز، افزایش بصیرت و هوشیاری، دشمن‌شناسی و... مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگ دفاعی از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌باشند.

حسین سبزی و همکاران (۱۴۰۱)، در مقاله‌ای با عنوان «معرفی راهبردهای اقتدار فرهنگ دفاعی جمهوری اسلامی ایران در منطقه بر اساس سند چشم‌انداز ۱۴۰۴» به بررسی مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگ دفاعی ایران برای طراحی و تدوین راهبردهای کسب قدرت برتر دفاعی منطقه در حوزه فرهنگ هستند. از نظر آن‌ها قدرت فرهنگی ضمن اینکه خود وسیله‌ای برای دفاع و غلبه است، می‌تواند سایر مؤلفه‌های قدرت را نیز تحت تأثیر قرار داده و آن‌ها را تقویت یا تضعیف کند.

احمد طهری (۱۳۹۷)، در نوشتاری تحت عنوان «بررسی نقش جنگ نرم بر فرهنگ دفاعی و انتخاب راهبرد فرهنگ دفاعی ج.ا.ایران با الگوگیری از اندیشه‌های ناب فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی)»، این‌گونه معتقد است که استکبار جهانی و نظام سرمایه‌داری به‌منظور القاء و تحمیل اراده خود بر سایر کشورهای دنیا، بهترین ابزار و راه نفوذ را در قالب جنگ نرم و نفوذ در فرهنگ آنان و نیز استحاله از درون تدوین کرده است. لذا به‌منظور مقابله باید تمام ترفندها و حیل‌های دشمن را شناخته و با انتخاب فرهنگ دفاعی مناسب با آن‌ها به مقابله پرداخت.
پورمنافی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان

و عدم تبعیت [است]. «فَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدُهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا» (فرقان، آیه ۵۳). از مشرکین اطاعت نکن. اطاعت نکردن از کفار همان چیزی است که خدای متعال به آن گفته جهاد کبیر. این تقسیم‌بندی غیر از تقسیم‌بندی جهاد اکبر و جهاد اصغر است. «جهاد اکبر که از همه سخت‌تر است، جهاد با نفس است، همان چیزی است که هویت ما را، باطن ما را حفظ می‌کند. جهاد اصغر، مجاهدت با دشمن است، منتها در بین جهاد اصغر یک جهاد هست که خدای متعال آن را «جهاد کبیر» نام نهاده که آن همین است». «جهاد کبیر» یعنی چه؟ یعنی اطاعت نکردن از دشمن، از کافر، از خصمی که در میدان مبارزه با تو قرار گرفته اطاعت نکن. اطاعت یعنی چه؟ یعنی تبعیت، تبعیت نکن. تبعیت نکردن در کجا؟ در میدان‌های مختلف؛ تبعیت در میدان سیاست، در میدان اقتصاد، در میدان فرهنگ، در میدان هنر. در میدان‌های مختلف از دشمن تبعیت نکن. این شد «جهاد کبیر» (امام خامنه‌ای، بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، ۱۳۹۵/۰۳/۰۳).

← نوآوری در آموزش و پژوهش:

اگر به دانش و فلسفه به‌عنوان دو نماینده اندیشه آدمی بنگریم، رابطه‌ای معنادار میان سه مقوله دانش، فلسفه و قدرت وجود دارد و بحث از تأثیر آن‌ها بر هم بحث از دانش و فلسفه به‌مثابه منبع قدرت است (توکلیان، ۱۳۸۸: ۱۰۷). ملتی که علم ندارد محکوم به عقب‌ماندگی، ذلت و فرودستی در معادلات جهانی است (عبدلی و عباسی، ۱۳۹۱: ۹۹). علم، محور توسعه حقیقی، موجب عزت و اعتماد به نفس یک فرد و یک ملت، پایه و زیربنای اقتدار ملت، نیاز اول کشور، قدرت و اقتدار است (معینی، ۱۳۸۷: ۴۷). پیشرفت دانش و فناوری در دستان افراد شایسته، برای سودآوری و بهره‌دهی به کار می‌رود اما در صورتی که در اختیار افراد ناشایسته قرار گیرد، سهمگین می‌شود (گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی، ۱۳۸۸: ۱۵۲). علم و فناوری و پیشرفت‌های آن می‌تواند برای اعمال قدرت از سوی کشورهای توسعه‌یافته بکار گرفته شود. اگر این پیشرفت‌ها وابستگی فکری ایجاد کند، منجر به مهاجرت نخبگان، تقلید فکری، ترجمه بدون توجه به شرایط بومی می‌شود.

به ذهنم رسید که یک وجه اوضحی در اینجا وجود دارد که «فَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدُهُمْ بِهِ»، یعنی «عدم اطاعت»، عدم‌الاطاعة یعنی آن مصدری که فعل از آن انشقاق پیدا می‌کند و مستتر در آن فعل است. «فَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدُهُمْ بِهِ»، یعنی به این عدم‌الاطاعة، جهاداً کبیراً؛ پس عدم‌الاطاعة شد جهاد کبیر، این معنا اقرب به ذهن است. حالا من البته فحص نکردم ببینم در بین مفسرین کسانی این احتمال را داده‌اند یا نه لکن به‌هرحال این احتمال، احتمال مهمی است. جهاد کبیر یعنی این. جهاد برای عدم تبعیت، برای عدم دنباله‌روی از دشمن. پس مسیر و جهت‌گیری این مجلس این است. مسیر انقلابی، مسیر انقلابی‌گری، تعقیب راه انقلاب، تحکیم اسلام، تحکیم دین خدا» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) همچنین میان سه واژه قرین به یکدیگر یعنی «جهاد اکبر»، «جهاد اصغر» و «جهاد کبیر» تفاوت قائل شده و با اشاره به اینکه امروزه جبهه نبرد با دشمنان از حوزه نظامی به حوزه فرهنگی و اندیشه‌ای منتقل شده است و نایبستی در عرصه‌های مختلف حیات اعم از سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، هنر و... که در این جبهه نبرد جدید از سوی دشمن در حال اجرا است، تبعیت و پیروی کرد، می‌فرمایند: «[امروز] جنگ نظامی مطرح نیست. امروز برای کشور ما جنگ نظامی سنتی و متعارف احتمال بسیار بسیار ضعیفی است لکن جهاد باقی است. جهاد یک چیز دیگر است. جهاد فقط به‌معنای قتال نیست، فقط به‌معنای جنگ نظامی نیست. جهاد یک معنای بسیار وسیع‌تری دارد. در بین جهادها جهادی هست که خدای متعال در قرآن آن را «جهاد کبیر» نام نهاده: «وَ جَاهِدُهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا» (سوره فرقان، آیه ۵۳). «به» یعنی به قرآن، «جهادهم به» یعنی به‌وسیله قرآن با آن‌ها جهاد کن؛ جهاداً کبیراً. این آیه در مکه نازل شده. درست توجه کنند جوان‌های عزیز! در مکه جنگ نظامی مطرح نبود. پیغمبر و مسلمان‌ها مأمور به جنگ نظامی نبودند، کاری که آن‌ها می‌کردند کار دیگری بود. همان کار دیگر است که خدای متعال در این آیه شریفه می‌گوید: «وَ جَاهِدُهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا». آن کار دیگر چیست؟ آن کار دیگر، ایستادگی و مقاومت

مستقیم یا غیرمستقیم عناصر آموزشی را تبدیل به ابزار جنگ نرم کرده و فارغ‌التحصیلان نظام آموزشی را تبدیل به سربازان بیگانه، بی‌تعهد به وطن و عاری از بصیرت می‌کند.

◀ حوزه پژوهش

در این زمینه از روش‌های جنگ نرم مانند فریب، دروغ، بزرگ‌نمایی و بی‌اعتبارسازی استفاده می‌شود. اقدام‌های بیگانگان با معتبر جلوه‌دادن مجلات علمی و یافته‌های علمی خودی و در مقابل بی‌اعتبار جلوه دادن مجلات و یافته‌های تحقیقاتی ملت‌های دیگر، بزرگ‌نمایی و جهان‌شمول نشان دادن اولویت‌های تحقیقاتی خودی، تأکید بر اعتبار و برتری بانک‌های اطلاعات پژوهشی و معرفی این مخازن اطلاعات علمی به‌عنوان شاخص و معیار سنجش کیفیت و کمیت تولیدات علمی کشورها، ارائه بورس‌های تحصیلی و تحقیقاتی (از کارشناسی ارشد تا پسادکتری) و فرصت‌های مطالعاتی برای اندیشمندان کشورهای در حال توسعه در جهت استفاده از آن‌ها برای رفع نیاز تحقیقاتی و همچنین تغییر ذهنیت آن‌ها به نفع اولویت‌های خودی، اغلب به‌طور غیرمستقیم، تغییر ذهنیت‌ها، وابستگی علمی و فکری و خدمت به بیگانه را به دنبال دارد (حسینی و جاهد، ۱۳۹۲: ۴۷-۴۶).

«آنچه من تأکید می‌کنم، نوآوری است. منتها نوآوری منضبط، نوآوری آدم‌های باسواد، نه آدم‌های بی‌سواد یا نیمه سواد. نوآوری در مسائل دین. دین قابل اتساع است، چون برای همه‌ی زمان‌ها است، چون برای همه شرایط است؛ بنابراین دین خدا، به‌وسیله مجتهد دارای خبره استنباط و اجتهاد، در یک مواردی می‌تواند اتساع پیدا کند. همچنان که امام بزرگوار نمونه‌هایش را نشان دادند و بعضی عمل شد و بعضی لااقل در زمان خود ایشان گفته شد» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶).

◀ وحدت و جلوگیری از فرقه‌سازی

منظور از فرقه‌سازی، جداسازی یک جزء از یک کل است که در تاریخ ادیان مختلف، سابقه دیرین دارد. اصلی‌ترین پیامد این فرقه‌سازی‌ها از بین بردن اصالت دین است. در دوران معاصر، فرقه به گروهی از افراد اطلاق می‌شود

«هیئت‌های اندیشه‌ورز لازم داریم. کجا؟ در دو نقطه: یکی در رأس، یکی در لایه‌ها. لایه‌های گوناگون بسیج فراوان است. همین که حالا این بچه‌ها اینجا می‌گویند ما شوق داریم و ما را بفرستید و چرا نمی‌فرستید، همان جنگ سخت است؛ از جنگ سخت که احتیاج دارد به هیئت اندیشه‌ورز برای ترسیم و تعیین حدود این کار که چه کسی برود، کی برود، چه جوری برود. تا جنگ نرم که جنگ نرم یک عرصه بسیار وسیعی است و روزه‌روز هم با گسترش این فضای مجازی دارد، گسترده‌تر می‌شود و خیلی هم خطرناک‌تر از جنگ سخت است - یعنی در جنگ سخت، جسم‌ها به خاک و خون کشیده می‌شوند، اولی [روح‌ها پرواز می‌کنند و می‌روند به بهشت؛ اما] در جنگ نرم، اگر خدای نکرده دشمن غلبه بکند، جسم‌ها پرواز می‌شوند و سالم می‌مانند، اولی [روح‌ها می‌روند به قعر جهنم. فرقی این است؛ لذا این خیلی خطرناک‌تر است - هیئت اندیشه‌ورز لازم دارد. تا سازندگی که بسیج یک‌جایی مشغول سازندگی است. تا تقسیم مأموریت‌های جغرافیایی-همین که آمایش سرزمینی می‌گویند. در یک نقطه‌ای از کشور بسیج می‌تواند یک کاری را انجام بدهد که در نقطه دیگر یا نمی‌تواند انجام بدهد آن کار را، یا لازم نیست انجام بدهد - این باید با هوشیاری صورت بگیرد که هیئت اندیشه‌ورز لازم دارد. تمام این لایه‌های مختلف و لایه‌های گوناگون دیگر، هرکدام هیئت‌های اندیشه‌ورز لازم دارد» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار بسیجیان، ۱۳۹۵/۰۹/۰۳).

◀ حوزه آموزش

محتواها، روش‌ها، فضاها و رسانه‌های آموزشی، عناصر فرایند آموزش هستند که بیگانگی این عناصر با فرهنگ، دین و آداب و رسوم یک ملت می‌تواند آن‌ها را ابزار انجام جنگ نرم کند. محتواهای نظری صرف و غیرفعال، روش‌های آموزشی سنتی، استادمحوری، تأکید بر محفوظات بجای خلاقیت، تفکر انتقادی و اندیشیدن فعال، استفاده از رسانه‌های آموزشی نامناسب و بیگانه با نظام ارزشی یک ملت، تأکید بر آموختن مهارت‌های مناسب با نیازمندی جوامع بیگانه و ایجاد فضای آموزشی مناسب فرهنگ بیگانه از مواردی هستند که به‌طور

می‌شود. در بستر همین اختلافات قومی و طایفه‌ای و مذهبی، دشمنان اسلام طبق سیاست همیشگی خودشان، بین مسلمانان اختلاف ایجاد می‌کنند. دست دشمن، توطئه‌ی دشمن و تدبیر دشمن را در ورای این اختلافات می‌شود به‌وضوح دید؛ این را باید علاج کرد. عقلای امت از همه‌ی فرقه‌ها باید نگذارند امواج فتنه در میان مسلمان‌ها - که به‌وسیله‌ی دشمنان اسلام تحریک می‌شود - به‌طور روزافزون آرامش و الفت و محبت را به خطر بیندازد» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۸۴/۰۲/۰۶).

تبدیل فرقه وهابیت به گروه فشار یا ابزار جاسوسی برخی کشورهای منطقه، تأسیس یا نفوذ بر مدارس مذهبی اهل سنت به‌ویژه در استان‌های مرزی در جهت ترویج عقاید ضدشيعی، افزایش نفوذ و سرمایه‌گذاری عربستان بر این گروه برای ایجاد و افزایش سازمان‌های مسلحانه فرقه‌ای، تضعیف وحدت ملی، تضعیف وحدت و انسجام مذهبی اهل سنت و شیعه، گسترش شیعه‌هراسی، تبلیغات در فضای مجازی برای سست نمودن عقاید مذهبی و سیاسی مردم و گسترش تفکرات الحادی و سلفی و ارتباط آن با شکل‌گیری برخی تحركات ایدئولوژیک از مهم‌ترین تهدیدهای نرم‌افزاری گسترش فرقه وهابیت است (ناطقی، ۱۳۹۰: ۱۲۳-۱۲۲).

«دشمن دارد زخم‌هایی را بر پیکر این انقلاب می‌زند و وارد می‌کند، ما باید به این زخم‌ها التیام ببخشیم؛ یکی مسئله‌ی تفرّق مذهبی و طائفی است - شیعه و سنی - یکی مسئله‌ی اختلافات جناحی است؛ یکی مسئله‌ی دوقطبی کردن‌های مصنوعی جامعه است؛ این‌ها زخم‌هایی است که دارند وارد می‌کنند. باید این‌ها را التیام بخشید» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶).

فرمانده معظم کل قوا با تأکید بر ضرورت وحدت و پرهیز از تفرقه به‌عنوان مهم‌ترین مشکل امت اسلام یاد کرده و با اشاره به دستورات الهی، اینچنین می‌فرماید: «امروز مشکل ما تفرّق است؛ با اینکه قرآن نهي کرده است از تفرّق: «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَ اٰخْتَلَفُوا» (آل عمران، ۱۰۵). و امر کرده است به اتحاد: «وَ اٰخْتَصِمُوا بِحَبْلِ اِلٰهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا» (آل عمران، ۱۰۳). با این وجود، ملت

که نوعی مذهب جدید^{۱۴} خلق می‌کنند. در ۲۵ سال گذشته به‌دنبال روی آوردن مردم به‌سوی معنویات و برای جلوگیری از گرایش مردم به‌سوی ادیان الهی ۲۵۰۰ فرقه جدید ساخته شده است که با یک حساب ساده و سریع، تقریباً هفته‌ای دو فرقه به منصفه ظهور رسیده است. فعالیت این‌گونه فرقه‌ها در راستای قداست‌زدایی از پیامبران و غفلت از رسالت آن‌ها است تا از این راه، ادیان آسمانی را براندازند. محوریت ادیان الهی، خداوند بوده و محوریت ادیان جدید هر چیزی به‌جز خداوند است تا آن‌جا که قصد براندازی پرچم خدا را دارند. از شاخص‌های مشترک فرقه‌های نوظهور، می‌توان به نوگرویدگان جوان و نسل اولی، عضوگیری نامعمول، هزار پاره کردن حقیقت، وجود مرزهای مشخص با دین‌داران الهی، پراکنده‌گویی و التقاط و بهره‌گیری از زبان‌ها و نمادهای موهوم اشاره کرد.

آمریکا برای روبه‌رو شدن جمهوری اسلامی ایران با بحران‌های مشارکت، مشروعیت، توزیع، هویت و نفوذ تلاش دارد تا با تبلیغ، ترویج و حمایت از فرقه ضاله وهابیت، به ایجاد تنش‌های فرقه‌ای در استان‌های مرزی و تضعیف یکپارچگی سرزمینی و هویت ملی در ایران بپردازد. در مطالعات امنیت ملی، استناد به این راهبرد به این دلیل است که اگر در حلقه‌های پیرامون ایران یعنی استان‌های مرزی، آتش تنش و فتنه زیاد باشد، کانون تصمیم‌گیری نیز دچار استحاله و تغییر رفتار خواهد شد. این مسئله در چارچوب راهبرد «تنش از بیرون - تغییر از درون» قابل تعریف است (دلاوپوراقدم، ۱۳۸۸: ۹۰).

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) درباره تفرقه‌افکنی دشمنان و لزوم حفظ وحدت و انسجام امت اسلامی می‌فرماید: «از وحدت، زیاد سخن گفته‌ایم. اگر به برخی از آنچه گفته‌ایم، عمل می‌کردیم، امروز سرنوشت مسلمانان از آنچه هست، بهتر بود. به‌طور طبیعی برخی عوامل ضد وحدت وجود دارد - اختلافات قومی، اختلافات مذهبی و طایفه‌ای، اختلافات سیاسی - که باید با آن‌ها مقابله کرد. با تکیه به نام مقدس پیغمبر و یاد آن بزرگوار - که محور وحدت امت اسلامی است - باید بر این اختلافات غلبه کرد. لیکن از این دشوارتر، موجبات تفرقه‌ای است که به امت اسلامی تزریق

توانست انقلاب را به معنای واقعی کلمه، حفظ کنیم. اگر کشور قوی شد، از استکبار هم می‌شود امتیاز گرفت. این را من به شما عرض بکنم. اگر کشور ضعیف بود، استکبار که هیچ، ابرقدرت‌ها که هیچ، دولت‌های بی‌عرضه و ضعیف و حقیر هم از آدم، طلبکاری می‌کنند. اگر ضعیف شدیم، این جور می‌خواهد شد، [اما] اگر قوی شدیم، نه» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶).

جهاد و ایستادگی در برابر ظلم برای دفاع از مظلوم

قرآن کریم منشوری عظیم و بی‌بدیل از استکبارستیزی، مبارزه با بیدادگری و ایستادگی در مقابل ظلم را در خود نهفته داشته تا آنجا که یکی از مهم‌ترین اهداف بعثت پیامبران و انبیاء الهی را مقابله با ظالمان عنوان داشته‌اند. این امر مهم به تعداد معتنابهی هم در قرآن «وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ» (یونس، ۱۳). ذکر شده است و هم در احادیث و روایات نبوی و ائمه معصومین (ع) مورد تأکید قرار گرفته است. از سوی دیگر، خداوند متعال نیروی انسانی و فرماندهی را از شرایط اساسی برای مبارزه با ظلم دانسته و در آیه ۷۵ سوره مبارکه نساء این امر مهم را این‌گونه بیان می‌فرماید: «وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ وَ الْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَوْلِيهَا وَ اجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَ اجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا» (چرا در راه خدا جهاد نمی‌کنید و در راه (آزادی) جمعی ناتوان از مرد و زن و کودک که (در مکه اسیر ظلم کفارند و) دائم می‌گویند: بار خدایا، ما را از این شهری که مردمش ستمکارند بیرون آر و از جانب خود برای ما (بیچارگان) نگهدار و یآوری فرست).

مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا، به کرات و در سخنرانی‌های متعددی به این اصل مهم دین مبین اسلام یعنی لزوم مقابله با ظلم و دفاع از مظلومین و مستضعفین اشاره داشته و دستورات و فرامین متعددی را صادر کرده‌اند.

از جمله آن در دیدار با مجمع عالی بسیج مستضعفین می‌فرماید: «جهاد اسلام در واقع کمک به ملت‌هایی است که پشت پرده‌ی سیاست‌های استعماری و

اسلام و امت اسلام متفرق‌اند. بله عقاید مختلفی وجود دارد، مذاهب مختلفی وجود دارد، سلايق مختلفی وجود دارد؛ خب باشد. این سلايق مختلف نباید موجب بشود که ما از نعمت بزرگ اتحاد امت اسلامی محروم بشویم. امروز اگر امت اسلامی که نزدیک دو میلیارد جمعیتند و در مهم‌ترین و حساس‌ترین نقاط جغرافیایی عالم متفرقند، با هم متحد بودند، کشورهای اسلامی خیرات به مراتب بیشتری را به دست می‌آوردند. اگر این اتحاد به هر اندازه به وجود بیاید، طلیعه‌ی حل مشکلات دنیای اسلام آشکار می‌شود و ممکن می‌شود که ما مشکلات دنیای اسلام را حل کنید» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۴۰۲/۰۲/۰۲).

اقتدار افزایی

واژه اقتدار در زبان فارسی به قدرت یافتن، قدرت داشتن، توانا شدن و توانایی معنا می‌شود (لاریجانی و ابرستان، ۱۳۹۰: ۶۸). و در لغت به معنای قدرت، قوت و توانایی می‌باشد (دهخدا، ۱۳۷۷: ۳۱۳). واژه اقتدار از ریشه لاتین واژه اوتوریتته است (نادمی، ۱۳۸۲: ۷۸). اقتدار، حق مستقر در نظام اجتماعی برای تعیین خط‌مشی جامعه، اظهار نظر در مسائل آن، رفع مناقشات و رهبری مردم است و شخص یا هیئتی این حق را دارد. در اقتدار، تأکید بر حق و نه قدرت است (مک‌آیور، ۱۳۴۴: ۱۰۰). گستره اقتدار به دو حوزه داخلی و خارجی تقسیم می‌شود. اقتدار در حوزه داخلی، قدرتی است که از سوی جامعه قبول شده و در قلمرو ملی، حاکمیت یافته و به قدرت مقبول تبدیل شده است و در حوزه خارجی به مجموعه توانایی‌ها اطلاق می‌شود که در صحنه فراملی و بین‌المللی نهادینه شده تا منافع حیاتی کشور را تأمین کند (حمیصی و خندق‌آبادی، ۱۳۹۰: ۳۲). ایشان می‌فرمایند: «کشور باید قوی بشود. راه بقای انقلاب، راه پیشرفت انقلاب و راه تحقق هدف‌های انقلاب، به معنای وسیع کلمه، عبارت است از این‌که ما کشور را مقتدر کنیم. اگر توانستیم این وظیفه را انجام بدهیم - یعنی دولت توانست، مجلس توانست، قوه قضائیه توانست، نیروهای مسلح توانستند، نهاد‌های انقلابی توانستند، این مجلس توانست در این زمینه‌ها کاری بکند و کمکی بکند- آن وقت، ما مطمئن خواهیم شد که خواهیم

استکباری و استبدادی قرار داده شده‌اند که نور اسلام به این‌ها نرسد؛ نور هدایت به این‌ها نرسد. جهاد برای دریدن این پرده‌ها و این حجاب‌ها است. جهاد اسلامی این است. بحث اینکه آیا جهاد، دفاعی است یا ابتدائی است یا مانند اینها، بحث‌های فرعی است. بحث اصلی این است: «مَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ» چرا جهاد نمی‌کنید، مقاتله نمی‌کنید، نبرد نمی‌کنید در راه خدا - و بلافاصله [می‌گوید] - و در راه مستضعفین، برای نجات مستضعفین؟ این احساس مسئولیت است. یعنی شما برو جان خودت را به خطر بینداز و جانت را کف دست بگیر در میدان‌های خطر، برای اینکه مستضعفان را نجات بدهی. معنای این، همان مسئولیت است دیگر. یا این حدیث معروف «مَنْ أَصْبَحَ وَ لَمْ يَهْتَمَّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ». و از این قبیل، فراوان آیات و روایاتی در متون اسلامی است که این جزو بیانات اسلام است؛ یعنی اسلام انسان را این‌جور خواسته است که مسئول باشد؛ هم نسبت به خود، هم نسبت به نزدیکان خود، هم نسبت به جامعه‌ی خود، هم نسبت به بشریت مسئول است. که حالا اگر بروید دنبال این فکر را در متون اسلامی بگیرید، چیزهای عجیب و غریبی انسان مشاهده می‌کند از این اهتمام و از این احساس مسئولیت» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار اعضای مجمع عالی بسیج مستضعفین، ۱۳۹۳/۰۹/۰۶).

← اقتصاد مقاومتی

از روایات و آیات استنتاج می‌شود که اقتصاد در مفهوم اندیشه اسلامی یک مفهوم و یک مقوله توازنی، در مقوله مادی و معیشت است. در تفکر اسلامی هر تلاشی برای ایجاد توازن در معیشت، امری اقتصادی محسوب می‌شود. این توازن، قلمروهای مختلفی دارد. ما در دنیایی زندگی می‌کنیم که مبادله در آن وجود دارد و در این مبادله، هزینه، منافع و درآمد وجود دارد. از این‌رو، در تفکر اسلامی اقتصاد برابر است با توازن در زندگی و معیشت. اقتصاد از این حیث، نوعی بی‌نیازی است؛ یعنی می‌بایست به کمک توازن، نیازها را رفع کنیم. مفهوم قابل استنباط از اقتصاد مقاومتی این است که ما در جهانی زندگی کنیم که دشمن در عرصه‌های مختلف حضور دارد. یکی از این عرصه‌ها، فعالیت اقتصادی

است. به عبارت دیگر در یک میدان رقابتی، تعاملی و تخصصی قرار داریم که می‌بایست جهت نیل به اهداف این فضا را مدیریت کنیم. از این‌رو وقتی می‌گوییم اقتصاد مقاومتی یعنی اینکه ما می‌خواهیم از حیثیت و هویت خودمان در مقابل دشمن یا رقیب دفاع کنیم و باید هر الزامی را که این مقاومت و دفاع نیاز دارد، وارد برنامه‌ریزی و استراتژی‌های اقتصادی خود کنیم. با این تعریف، اقتصاد مقاومتی به نظام اقتصادی ملت، یا گروه اجتماعی مقاومتی اشاره دارد که در راستای احقاق حقوق خود یا پیگیری اهداف سیاسی که از نظر آن‌ها برحق است، مبارزه می‌کند. هر چقدر اقتصاد ملت یا گروه اجتماعی مقاوم، به آن‌ها در راستای تحقق اهداف مقاومت بیشتر یاری برساند، مقاومتی‌تر است. قاعدتا در چنین فضایی هم دشمن بیرونی وجود دارد و هم دشمن داخلی و از طرف دیگر، امکانات بیرونی و داخلی نیز فراهم است. این را اقتصاد مقاومتی می‌گوییم، یعنی اقتصادی که این نوع مؤلفه‌ها را به‌خوبی می‌فهمد و جامعه را بر اساس آن مدیریت می‌کند. اقتصاد مقاومتی با اقتصاد اسلامی بیگانه نیست، بلکه می‌توان گفت یک نوع مکمل اقتصادی آن است که به‌ضرورت زمان فعلی ما بازمی‌گردد و در شرایط فعلی تحریم، ضرورت آن دوچندان است (فشاری و پورغفار، ۱۳۹۳: ۳۰).

ایشان می‌فرمایند: «این اقتصاد مقاومتی که بنده دائماً تکرار می‌کنم و تأکید می‌کنم و خب بحمدالله دوستان، ستاد عملیات و فرماندهی تشکیل داده‌اند و کارهایی دارد انجام می‌گیرد که امیدواریم ان‌شاءالله نتایجش را ببینیم روی زمین، همین است. در اقتصاد، اگر ما قوی شدیم و قدرتمند شدیم، دیگر تحریم معنی ندارد و تحریم یک کار زائدی می‌شود. اگر ما در داخل توانستیم اقتدار اقتصادی به دست بیاوریم، آن‌ها خودشان می‌آیند به در یوزگی، می‌آیند دنبال ارتباط اقتصادی؛ نه [فقط] تحریم نمی‌کنند، بلکه اگر ما تحریم کنیم، آن‌ها می‌آیند می‌گویند تحریم نکنید. طبیعت کار این است. در زمینه سیاست هم همین است، در زمینه‌های گوناگون هم همین است» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶).

← انقلابی بودن و انقلابی ماندن

همان‌گونه که یکی از مهم‌ترین دلایل انقلاب‌های

طبیعتاً انسان انقلابی، کسی است که خودش را برای پیمودن این مسیر دشوار آماده می‌کند. انسان انقلابی، کسی است که این مسیر و دشواری‌های آن را می‌داند و می‌شناسد اما این دشواری‌ها او را باز نمی‌دارد و احساس یاس و ناامیدی نمی‌کند. او با وجود همه این سختی‌ها و دشواری‌ها سعی می‌کند مسیر را برای خودش هموار کند. سعی می‌کند با همت بلند و با اراده قوی به اندازه وسعش تلاش کند تا این‌که این اهداف را محقق کند یا این‌که به سمت آن حرکت کند. اگر به بعضی از این اهداف نرسید احساس ناامیدی نکند بلکه امیدوار باشد که تکلیفش را در این خصوص انجام داده است (حیدری، ۱۳۹۵: ۷۰).

«ملاک انقلابی بودن، تقوا است، شجاعت است، بصیرت است، صراحت است، نترسیدن از «لَوْمَةُ لَائِمٍ» است. این‌ها ملاک انقلابی بودن است. اگر چنانچه ما تقوا داشته باشیم، شجاعت لازم را هم داشته باشیم، صراحت لازم را هم [البته] در جایی که صراحت لازم است. آنجایی که تکنیه لازم است، نه؛ آنجا صراحت مضر است - داشته باشیم، اگر توانستیم این‌ها را انجام بدهیم [انقلابی هستیم]. شناخت درست از دشمن داشته باشیم. دشمن یک جبهه است. دشمن یک فرد که نیست، یک دولت خاص که نیست، یک جبهه است. ما باید این جبهه را بشناسیم و ببینیم چه کسی وابسته‌ی به این جبهه است و از کجا این جبهه، جوری حرکت می‌کند که می‌تواند ما را نسبت به خودش مشتبه کند. جبهه‌ی دشمن را بشناسیم، شیوه‌های دشمنی را هم بشناسیم. بدانیم [دشمن] چه جوری دشمنی می‌کند. گاهی هست که دشمن وارد می‌شود، یک کاری را شروع می‌کند به قصد یک هدف خباثت‌آمیز و ما درست نمی‌دانیم آن هدف چیست؛ ظاهر کار را نگاه می‌کنیم می‌بینیم کار خوبی است و از آن استقبال می‌کنیم. درحالی‌که او دارد آن هدف [خودش] را دنبال می‌کند. داشته‌ایم؛ از این قبیل در کشور داشته‌ایم و داریم مواردی را که آن‌ها یک کاری را شروع کردند با یک هدفی، ما هم ظواهر کار را نگاه کردیم گفتیم عجب! خب اینکه کار خوبی است، اینکه اشکالی ندارد؛ درحالی‌که اگر بصیرت داشته باشیم، اگر اهداف دشمن را بشناسیم، این جوری گول نمی‌خوریم» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس

دینی، خصوصاً انقلاب‌های الهام گرفته از مکتب اسلام، پایبندی به ارزش‌های مبنائی و اساسی اسلام است و پیروی از این ارزش‌ها در پیشرفت آرمان‌های انقلاب و انقلابی عمل کردن فرد و جامعه کمک می‌کند، انحراف از مبنائی و ارزش‌های اساسی انقلاب نیز، به‌عنوان یک مانع اساسی بر سر راه انقلابی ماندن قرار خواهد گرفت. اهمیت پیروی از این ارزش‌ها به‌گونه‌ای است که رهبر معظم انقلاب، آن را به‌عنوان اولین شاخص انقلابی‌گری، انقلابی بودن و انقلابی ماندن در نظر می‌گیرند و در این مورد می‌فرمایند: «شاخص اول: پایبندی به ارزش‌های مبنائی و اساسی اسلام است... مبنائی امام و مبنائی اساسی ما اینها است» (امام خامنه‌ای، بیانات در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۵/۰۳/۱۴).

رهبر معظم انقلاب، همچنین در مراسم سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره) تأکید کرد که من انقلابی هستم؛ چون احساس خطر کردند که «انقلابی بودن به‌عنوان یک ارزش» در روزگار فعلی از سوی برخی حتی بعضی از نخبگان سیاسی مورد هجوم قرار گرفته است و تلاش می‌کنند آن را ضد ارزش جلوه بدهند؛ بنابراین، بر انقلابی بودن تأکید کردند. داشتن تقوای دینی و سیاسی می‌تواند در انقلابی‌گری، انقلابی بودن و انقلابی ماندن مؤثر باشد. وقتی که شما در مسیری حرکت کردید برای رسیدن به مجموعه اهداف باید مراقب باشید که تمرکز شما در همان مسیر باشد و پرتگاه‌های اطراف مسیر و موانع و مشکلاتی که در مسیر هستند شما را از ادامه مسیر باز ندارد. این تقوای الهی باعث می‌شود که شما در مسیر انقلاب بمانید و ناامید و دلسرد نشوید (حیدری، ۱۳۹۵: ۵۹).

طبیعتاً اگر فلسفه و هدف اصلی تأسیس نظام دینی این باشد که بخواهیم احکام الهی را روی زمین اجرا کنیم ممکن است به‌ظاهر، بسیار دشوار یا غیرممکن به ذهن بیاید و دلیل آن، فضای حاکم بر جهان است. فضای جهان استکباری، کفر و شرک و الحاد است و طبیعی است در چنین فضایی این‌که بخواهیم مردم دنیا با دین آشنا بشوند و دین خدا اجرا شود و به تعبیر حضرت امام، پرچم لاله‌الله بر فراز قتل کرامت و بزرگواری به اهتزاز درآید ممکن است غیرممکن یا دشوار به نظر بیاید.

خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶.

◀ قدرت بازدارندگی

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بارها اشاره فرموده‌اند که ایران اسلامی باید به استحکام ساخت داخلی قدرت بپردازد و هر چه می‌تواند از درون، خود را مقتدر کند و باید به ظرفیت درون از لحاظ علمی نگاه کرد و از آنجا که سیر تحولات فضای رزم همواره با آخرین دستاوردهای علمی و فناوری بشر همگام بوده است، در حال حاضر نیز برای تأمین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، دکتترین بازدارندگی همه‌جانبه دفاعی مدنظر نظام اسلامی است و در این راستا الگوی بازدارندگی همه‌جانبه دفاعی طراحی شده است (کریمی، ۱۳۹۱: ۳۰۴).

«بعضی خیال می‌کنند اگر ما بخواهیم خودمان را از تهمت سلطه‌طلبی و اقتدارطلبی بین‌المللی و منطقه‌ای برکنار کنیم، باید برویم در لاک دفاعی؛ این جور نیست. در لاک دفاعی نمی‌رویم، در موضع انفعال قرار نمی‌گیریم، بلکه ما در موضع «أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ» قرار می‌گیریم. در موضعی قرار می‌گیریم که در این آیه‌ی شریفه از آن تعبیر شده است به «تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ». «تُرْهِبُونَ بِهِ» یعنی چه؟ «تُرْهِبُونَ بِهِ» همان چیزی است که در ادبیات سیاسی امروز به آن «قدرت بازدارندگی» می‌گویند. جمهوری اسلامی در جایگاهی قرار می‌گیرد که دارای قدرت بازدارندگی است؛ دارای اقتدار بازدارنده است؛ می‌خواهند این اقتدار نباشد. آنچه جمهوری اسلامی دارد، آنچه تاکنون تحصیل کرده است - که با ابتکار خود و با همت خود تحصیل کرده است و رهین منت هیچ دولت و هیچ قدرت دیگری نیست - برای بازدارندگی و برای داشتن اقتدار بازدارنده به دست آورده است و تحصیل کرده است، بعد از این هم در این راه پیش خواهد رفت. ما، بعد از این هم تا آنجایی که بتوانیم و با همه‌ی همتان، با همه‌ی تلاشمان، با همه‌ی استعداد نیروی انسانی‌مان که کم هم نیست، در راه افزایش قدرت بازدارندگی پیش خواهیم رفت و آن را به کار خواهیم گرفت، برای اینکه دشمن به فکر تعرض نیفتد و بداند که اگر چنانچه تعرض کرد، ضربه‌ی محکمی خواهد خورد، واکنش سختی خواهد دید. من مدت‌ها قبل گفتم دوران

«بزن و دررو» به جمهوری اسلامی دیگر گذشته است؛ اینکه بیا بزن و دررو، [دیگر] این جور نیست؛ اگر زدند پایشان گیر می‌افتد. شروع ممکن است با آن‌ها باشد اما تمام کردن دیگر با آن‌ها نیست و در اختیار آن‌ها نیست. این همان قدرتی است که دشمن از آن بیمناک است؛ این همان اقتداری است که دشمن مایل نیست که جمهوری اسلامی آن را داشته باشد» (امام خامنه‌ای، بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، ۱۳۹۶/۰۲/۲۰).

◀ روحیه مقاومت و عدم انهزام روحی

جریان حق و باطل از دیرباز با یکدیگر در حال مبارزه بوده‌اند. در مبارزه بین جبهه حق و باطل، گاهی جریان باطل از یک برتری ظاهری برخوردار بوده است. این بر خورداری و برتری ظاهری، گاهی سؤالات جدی‌ای در ذهن جبهه حق ایجاد کرده است. سؤالاتی مانند اینکه در برابر حجم وسیع دشمنان مقاومت کنیم یا تسلیم شویم؟ آیا اساساً شکست دشمنان ابر قدرت ممکن است؟ آیا این همه هزینه برای ایستادگی ارزش دارد؟ نتیجه این مبارزه چه خواهد بود؟ این سؤالات در دوران حکومت پیامبر (ص) نیز وجود داشته، به همین دلیل خداوند حجم وسیعی از آیات قرآن را در پاسخ به این سؤالات نازل کرده است. مقام معظم رهبری و فرماندهی معظم کل قوا با تکیه بر این‌گونه آیات قرآن کریم، مکتب امام را «مکتب مقاومت» خوانده و می‌فرمایند: «بنده وقتی به این خصوصیت امام نگاه می‌کنم و به آیات قرآن مراجعه می‌کنم، می‌بینم امام حقیقتاً بسیاری از آیات قرآن را با همین ایستادگی خود و مقاومت خود معنا کرد» (امام خامنه‌ای، بیانات در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۸/۰۳/۱۴).

ایشان همچنین با اشاره به خدعه‌های خطرناک دشمن به‌منظور ایجاد فضای خوف و حزن در جامعه اسلامی از یک‌سو و لزوم بشارت به پیروزی از طریق مقاومت می‌فرمایند: «بینید قرآن هم درباره شهدا می‌فرماید: «وَيَسْتَبِشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْزَنُونَ» (آل عمران، ۱۷۰)». بشارت می‌دهند؛ بشارت می‌دهند به چه؟ که دو آفت مهم را نبایستی داشته باشند و ندارند؛ یعنی نفی این دو آفت را بشارت می‌دهند: یکی ترس، یکی اندوه؛ هم ترس را، هم

بهره‌برداری کند. همچنین این کشور در کنار تعمیق و گسترش تحریم‌ها علیه ایران، تلاش برای محدود کردن روابط کشورها و سازمان‌های بین‌المللی با ایران و تلاش برای گسترش و توانمندسازی سازمان‌های غیردولتی ایرانی مخالف نظام، فعال‌سازی و حمایت از شبکه‌های رسانه‌ای ضد ایرانی و راه‌اندازی جنگ عقیدتی و ایدئولوژیک در منطقه، می‌کوشد با بهره‌برداری از مسائل گوناگون داخلی مانند اقوام و...، به مداخله گسترده در امور داخلی ایران اقدام کند.

دولت آمریکا برای رسیدن به اهداف خود، افزون بر بیانیه‌های سیاسی، طرح‌هایی را در خصوص اختصاص بودجه به‌منظور مداخله در امور داخلی ایران به تصویب رسانده است که در بودجه‌های دولت آمریکا به‌صورت رسمی و علنی برای فعالیت ضد ایرانی اختصاص داده شده است (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۵: ۶۵).

«از روز اول انقلاب تاکنون، با حجم زیاد و کیفیت بالا، به تبلیغات علیه جمهوری اسلامی پرداختند و هر چه به دهنشان آمد، گفتند و می‌گویند. مثلاً موضوع تضييع حقوق بشر که ممکن است عده‌ای در دنیا آن را واقعاً باور کنند، از جعلیات همین‌هاست. می‌گویند: حقوق بشر در ایران، تضييع می‌شود. وقتی می‌گوییم «دلیلش را بگویند و مثال بیاورید»، فهرستی ارائه می‌دهند و می‌گویند: «شما این‌ها را اعدام کرده‌اید». این‌ها چه کسانی هستند؟ قاچاقچیان هروئین و مرفین؛ یعنی محکومین به اعدام که یک‌بار اعدام برایشان کم است و اگر می‌شد بیش از یک‌بار اعدامشان کنند، جا داشت. آیا این نقض حقوق بشر است؟! می‌گویند: «ایران تروریست است». وقتی می‌پرسیم «به چه دلیل می‌گویید ایران تروریست است و تروریسم را صادر می‌کند؟» می‌گویند: «بینید در فلسطین و لبنان، مردم چه می‌کنند!» خوب؛ این به ایران چه ربطی دارد؟! البته در این شکی نیست که یک عده انسان، در فلسطین و لبنان بیدار شدند و از انقلاب اسلامی الهام گرفتند. همان عده می‌گویند: «چرا شما اسرائیل غاصب، صهیونیست‌های بی‌وطن و دولت جعلی غلط اسرائیل را آوردید و بر لبنان و فلسطین مسلط کردید؟» این موضوع، به ایران چه ربطی دارد؟! آیا اگر عده‌ای از میهنشان دفاع کنند، به معنی تروریسم است و این به‌اصطلاح تروریسم را ایران صادر کرده است؟!»

اندوه را نفی می‌کنند. به نظر من اگر ما نشاط اجتماعی می‌خواهیم، اگر امید و شادابی و سرزندگی می‌خواهیم، اگر طراوت در نسل‌های جوانان می‌خواهیم، باید به این گزاره ملکوتی و قرآنی ایمان بیاوریم. این «یستیشرون» خیلی مهم است. خوف و حزن دو آفت بزرگ است برای یک ملت، برای یک جماعت، برای یک انسان. ترس و اندوه دو آفت بزرگ است؛ این دو آفت با بشارت قرآنی برداشته می‌شود؛ همچنان که اگر مقاومت هم بکنیم، این دو آفت برداشته می‌شود. آن هم [بیان] آیه قرآن است: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا» (فصلت، ۳۰). مقاومت هم همین جور است. اگر می‌خواهید خوف نداشته باشید، حزن نداشته باشید، مقاومت و استقامت را سرمشق کار خودتان قرار بدهید. آن وقت خوف هم نخواهید داشت، حزن هم نخواهید داشت (امام خامنه‌ای، بیانات در ارتباط تصویری با شرکت‌کنندگان در آئین تجلیل از پیشکسوتان دفاع مقدس، ۱۳۹۹/۰۶/۳۱).

ایشان همچنین با تأکید بر ضرورت حفظ و ارتقاء روحیه مقاومت رد مقابل دشمنان می‌فرمایند: «در مقابل دشمن هم نباید دچار انهزام روحی شد؛ اصل قضیه، یکی هم این است. انهزام روحی ضرر دارد؛ هر کسی که در درون خود منهزم شد، در صحنه، قطعاً منهزم خواهد شد. اولین شکست هر انسانی، شکست در درون خودش است که احساس کند نمی‌تواند، احساس کند فایده‌ای ندارد، احساس کند طرف خیلی قوی‌تر از او است، احساس کند من که از دستم کاری بر نمی‌آید. این انهزام روحی است. اگر این انهزام پیدا شد، آن وقت در صحنه، قطعاً شکست خواهیم خورد. این نباید به وجود بیاید. مراقب باشیم که این به وجود نیاید» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۰۶).

← جلوگیری از بهره‌برداری ابزاری از حقوق بشر

توجه به مفاهیم استبداد، تروریسم، حقوق بشر، آزادی، دموکراسی، صلح و تجارت آزاد، گروه‌های جوانان، زنان، دانشجویان و کارگران، قومیت‌ها، اقلیت‌های مذهبی، جامعه هنری، فرهیختگان حتی همجنس‌بازان در فهرست برنامه‌های نظریه‌پردازان جنگ نرم قرار گرفته است. دولت آمریکا می‌کوشد با فرصت‌طلبی از مسائل قومی ایران تحت عناوینی همچون حقوق بشر و آزادی

(امام خامنه‌ای، بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۱۴).

◀ همبستگی در جلوگیری از اتحاد اپوزیسیون

تجربه سیاسی بسیاری از کشورها نشان داده است که گروه‌های اپوزیسیون از ابزارهای سیاست خارجی آمریکا محسوب می‌شوند. هرگاه آمریکایی‌ها در روند جدال راهبردی با کشوری قرار می‌گیرند، تلاش می‌کنند تا از طریق گروه‌های اپوزیسیون، روند مشروعیت‌زدایی را ایجاد و پیگیری کنند. همکاری با گروه‌های اپوزیسیون توسط سرویس‌های امنیتی آمریکا انجام می‌شود. این روند از سال‌های پس از جنگ دوم جهانی به گونه‌ای پایان‌ناپذیر تداوم یافته است. از نظر آمریکایی‌ها اپوزیسیون، نیروی سیاسی مؤثری برای ایفای نقش تأثیرگذار به شمار می‌رود. به همین دلیل، آمریکا تلاش می‌کند از اپوزیسیون به عنوان نیرویی پویا که قابلیت تأثیرگذاری بر محیط سیاسی ایران را دارد، استفاده کند. این پروژه یکی از اصلی‌ترین اهداف خود را ایجاد اتحاد میان گروه‌های ضدانقلاب خارج‌نشین قرار داده است. آنان از لابی‌ها، نهادها و سیاسیون متنفذ متمایل به خود، نهایت استفاده را به عمل می‌آورند تا بتوانند گروه‌های خارج‌نشین را به یکدیگر متصل کرده و یک اتحاد هرچند مصنوعی ایجاد کنند. برای این منظور، آنان طرح‌های مختلفی مانند طرح تشکیل کنگره ملی، پارلمان و یا دولت در تبعید را مطرح کرده‌اند. آن‌ها وجود اپوزیسیون متحد را یک ضرورت می‌دانند و معتقدند این اپوزیسیون می‌تواند متشکل از گروه‌های مختلف سیاسی جدید و قدیم باشد. آنان سعی دارند از مهاجران ایرانی در نقش پیاده‌نظام استفاده شود.

«همبستگی و اتحادتان را حفظ کنید. دشمن، اتحاد مردم را هدف گرفته است. دشمن، ساده‌لوحانه به نفوذی‌ها و مزدوران خود در میان مردم دل‌بسته؛ این یک خیال خام و واهی است. امروز آمریکایی‌ها هدف‌های خود را آشکار بیان می‌کنند؛ این هم یکی از نکبت‌های خدا برای مستکبران است. می‌گویند ما در ایران به کسانی که به اهداف آمریکایی‌ها کمک کنند، کمک مالی می‌کنیم. این‌ها ملت ما را نشناخته‌اند؛ لذا صریحاً سخن از این می‌گویند که ما می‌خواهیم در داخل ایران با پول، معارض و -به قول خودشان- اپوزیسیون درست

کنیم. همه باید بدانند. کسی که با پول آمریکا و با حمایت دولت‌مردان آمریکا بخواهد برای منافع آمریکا کار کند و قیافه اپوزیسیون به خودش بگیرد، در چشم ملت ایران منفورترین انسان است. همه ملت ایران، بخصوص نخبگان، جوانان، دانشجویان و کسانی که حوزه تأثیری فراتر از حول‌وحوش خودشان دارند، بدانند امروز علاج همه مشکلات این کشور، همبستگی و مشارکت عمومی است» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۴/۰۱/۰۱).

نتیجه‌گیری:

نبرد معمولاً به حالتی اطلاق می‌شود که در آن یک گروه انسانی با گروه انسانی دیگر به دلیل ناسازگاری اهداف، تعارض داشته باشد و برای حل تعارض، از شیوه توسل به زور و خشونت استفاده شود. جنگ، زیرمجموعه چنین وضعیتی است که در طول تاریخ، به دفعات در روابط بین سرزمین‌ها و اجتماعات انسانی مشاهده شده است. در این میان، برای بقا و دفاع از منافع و مصالح، شناخت مختصات نبرد برای مقابله با دشمن ضرورت دارد.

با توجه به مختصات میدان نبرد دشمنان علیه جمهوری اسلامی ایران و مواردی که در مقاله به آن پرداخته شد برای مبارزه در میدان نبرد و دفاع از کیان نظام و ملت و کشور، ملت و دولت ایران، ملزم به تبعیت از دستورات و فرمان‌ها و توجه دقیق به تدابیر فرمانده میدان دفاعی نبرد -فرمانده معظم کل قوا است؛ زیرا فرمانده میدان، بر اساس فرهنگ دفاعی مبتنی بر منویات قرآنی، کلام و حیانی، دیانت اسلامی و ملیت ایرانی، الزامات دفاعی امروزی را مشخص کرده است که با رعایت و عمل به آن می‌توان در مقابله با راهکنش‌های دشمن به خوبی عمل کرد و در امور دفاعی با استفاده بهینه از مجموعه دستاوردهای مادی و معنوی و با تمامی ابزارهای در اختیار بتوان، خوش درخشید و خواب را از چشم دشمنان ربود. با غور در تدابیر فرمانده میدان به این نتیجه رسیدیم که آموزه‌هایی همچون جهاد کبیر، نوآوری آموزشی و پژوهشی، وحدت و جلوگیری از فرقه‌سازی، اقتدارافزایی، اقتصاد مقاومتی، انقلابی بودن و انقلابی ماندن، قدرت بازدارندگی، جلوگیری از انهزام روحی، جلوگیری از بهره‌برداری ابزاری از حقوق بشر، همبستگی در جلوگیری از اتحاد اپوزیسیون و... در

ابعاد تهدید نرم، فصلنامه نگاه، سال دوم، ش ۵.
- آیور، مک، (۱۳۴۴)، جامعه و حکومت، ترجمه
ابراهیم علی کنی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- بیانات رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله خامنه‌ای.

- پورمنافی، ابوالفضل، دعاگویان، داود، سهرابی، محمد،
(۱۳۹۷)، بازشناسی مؤلفه‌های فرهنگ دفاعی و قدرت
ملی در منظومه فکری مقام معظم رهبری، فصلنامه
راهبرد، سال بیست و هفتم، شماره ۸۸، صص ۱۸۳-
۱۶۱.

- تقی‌زاده، حمید، (۱۳۹۰)، جنگ نرم علیه انقلاب
اسلامی و راهکارهای مقابله با تأکید بر فرمایشات مقام
معظم رهبری، فصلنامه عملیات روانی، سال هشتم، ش
۲۹، تابستان.

- توکلیان، سیدمحمد، (۱۳۸۸)، دانش، فلسفه و قدرت:
بررسی تاریخی مفهوم دانش و فلسفه در نسبت با قدرت
و نقش قدرت در شکل‌دهی اندیشه، فصلنامه مطالعات
فرهنگی و اجتماعی دانشگاه تهران، ش ۲۰.

- حسینی، سیدمحمد، جاهد، حسین‌علی، (۱۳۹۲)،
تبیین رسالت دانشگاه و دانشگاهیان در مقابله با جنگ
نرم، دو فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات قدرت نرم،
سال سوم، ش ۹، پاییز و زمستان.

- حمیصی، مرتضی، خندق‌آبادی، علی، (۱۳۹۰)، بررسی
نقش و اقتدار سیاسی در توسعه اقتدار ملی کشور،
فصلنامه مطالعات دفاعی - استراتژیک، سال یازدهم، ش
۴۲.

- حیدری، محمدرضا، (۱۳۹۵)، انقلابی‌گری، انقلابی
بودن و مسئله‌ای به نام انقلابی ماندن، رک به سایت:
[http://www.hamshahrionline.ir/
Lifeskills/tips/360899/details](http://www.hamshahrionline.ir/Lifeskills/tips/360899/details)

- دلاورپورآقدم، مصطفی، (۱۳۸۸)، جستاری پیرامون
فرقه انحرافی وهابیت و تبلیغات آن در ایران، رک به
سایت مرکز اسناد انقلاب اسلامی. [http://www.
print.aspx/9008/irdc.ir/fa/content](http://www.print.aspx/9008/irdc.ir/fa/content)

- دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۷۷)، لغت‌نامه دهخدا، تهران:
انتشارات دانشگاه تهران.

- دوئرتی، جیمز، فالترگراف، رابرت، (۱۳۸۴)، نظریه‌های
متعارض در روابط بین‌الملل، مترجمین: دکتر وحید
بزرگی و علیرضا طیب، تهران: نشر قومس، چاپ چهارم.

دین مبین اسلام و کلام خداوند متعال مورد تأکید قرار
داشته و لزوم توجه به آن‌ها را به‌منظور مقابله با راهبردها
و تاکتیک‌های دشمن در میدان نبرد علیه ج.ا.ایران به
کار بست.

امروزه عرصه و میدان نبرد جمهوری اسلامی ایران در
مقابل دشمنان صرفاً به حوزه جنگ سخت محدود
نبوده و وظیفه صیانت از تمامیت ارضی در برابر تهدید
سخت دشمن، به‌عنوان هدف راهبردی نظام جمهوری
اسلامی متصور نیست، بلکه برای دفاع از کیان اسلامی
در حوزه‌های سخت و نرم، باید از منابع قدرت‌زای دیگر
در حوزه‌های فرهنگی، اقتصادی، مدیریتی، سیاسی و...
که آماج حملات دشمن می‌باشد، نیز حراست و صیانت
به عمل آورد. تحقق این امر خطیر و مهم، مستلزم داشتن
فرماندهای مجرب و کارآزموده از یک‌سو و شناخت و
آگاهی از نحوه فرماندهی وی از سوی دیگر است.

بر این اساس لازم است تا با رصد دقیق تحولات سیاسی
اطراف مرزهای ایران، از پروژه‌ها و دسایس دشمن نیز
مطلع باشیم. این شناخت نسبت به تحرکات و اقدام‌های
دشمن در حوزه‌های سخت، نرم و هوشمند دشمنان،
صرفاً یک روی سکه است. روی دیگر سکه اما در گرو
استفاده بهینه و حداکثری از تمامی ظرفیت‌های
سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و ترکیبی (هیبریدی) موجود در
کشور است تا با بهره‌گیری از این منابع، ابزارها، ساختارها
دفاعی هوشمندانه، مؤثر، کارآمد و مستحکم را در برابر
حملات دشمن به عمل آورد. این مسئله در گرو داشتن
فرماندهی هوشیار، بصیر است تا با اشراف مدیریتی بتواند
خاکریزهای جبهه خودی را در میدان نبرد مستحکم و
رسوخ‌ناپذیر کند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی:

- قرآن کریم

- افتخاری، اصغر، (۱۳۸۹)، قدرت نرم و سرمایه
اجتماعی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

- الیاسی و همکاران، (۱۳۸۸)، پروژه تحقیقاتی بررسی
تهدیدات نرم آمریکا علیه جمهوری اسلامی، تهران:
معاونت فرهنگ اجتماعی بسیج.

- الیاسی، محمدحسین، (۱۳۸۷)، مقدمه‌ای بر ماهیت و

- روزنامه کیهان، به تاریخ ۹۰/۱۱/۲۳، جهاد کبیر در قرآن، شماره ۲۰۱۴۲، صفحه ۶.
- ساندرس، فرانسیس، (۱۳۸۲)، جنگ سرد فرهنگی، ترجمه بنیاد فرهنگی-پژوهشی غرب‌شناسی، تهران: انتشارات غرب‌شناسی.
- سبزی، حسین، محبی، افشار، خاتمی، حمیدرضا، (۱۴۰۱)، معرفی راهبردهای اقتدار فرهنگ دفاعی ج.ا.ایران در منطقه بر اساس سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، فصلنامه علمی راهبرد دفاعی، سال بیستم، شماره هشتاد.
- سیاوشی، مهدی، فقیه‌حقانی، موسی، (۱۳۹۴)، تبیین الگوی فرهنگ دفاعی در تمدن نوین اسلامی با تمرکز بر نقش و جایگاه ولایت فقیه در حفظ ساختار ارزشی نظام اسلامی، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، سال اول، ش ۲، پاییز و زمستان.
- طهری، احمد، (۱۳۹۷)، بررسی نقش جنگ نرم بر فرهنگ دفاعی و انتخاب راهبرد فرهنگ دفاعی ج.ا.ایران با الگوگیری از اندیشه‌های ناب فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی)، چهارمین همایش تبیین اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی).
- عبدالله‌خانی، علی، (۱۳۸۵)، رویکردها و طرح‌های آمریکایی درباره‌ی ایران، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- عبدلی، حسین، عباسی، مهدی، (۱۳۹۱)، دانشگاه اسلامی در بیانات مقام معظم رهبری، تهران: سازمان چاپ و انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- فشاری، مجید، پورغفار، جواد، (۱۳۹۳)، بررسی و تبیین الگوی اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران، مجله اقتصادی، ش ۵ و ۶، مرداد و شهریور.
- کاظمی، مجتبی، (۱۳۹۷)، استراتژی دفاع در عمق بر اساس فرهنگ دفاعی ج.ا.ایران بر بستر اندیشه و نظر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، چهارمین همایش تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی).
- کریمی، مسعود، (۱۳۸۷)، قابلیت‌های بسیج و سرمایه اجتماعی، در مجموعه مقالات قدرت نرم، ج دوم، تهران: پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
- گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی، (۱۳۸۸)، تهدید نرم و راهبردهای مقابله، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- لاریجانی، علی، غلامی‌ابرستان، غلامرضا، (۱۳۹۰)، رابطه اقتدار و مشروعیت در نظام سیاسی اسلام، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، دوره ۴، ش ۱۶، پاییز.
- متقی، ابراهیم، (۱۳۸۴)، عملیات روانی و شاخص‌های جنگ نامتقارن آمریکا علیه ایران، همشهری دیپلماتیک، ش ۴۴.
- مشبکی، اصغر، (۱۳۷۹)، مدیریت رفتار سازمانی: تحلیل کاربردی، ارزش از رفتار انسانی، تهران: نشر ترمه چاپ دوم.
- مطهرنیا، مهدی، (۱۳۷۸)، فرهنگ دفاع و دفاع فرهنگی، تهران: وزارت دفاع.
- معاونت سیاسی سازمان عقیدتی سیاسی آجا، (۱۳۹۰)، دشمن‌شناسی ویژه دوره بصائر، تهران: چاپ دادار.
- معینی، فائزه، (۱۳۸۷)، دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی ایرانی در آینه آرا و اندیشه‌های امام و رهبری، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- ملکی، سعید، حاتمی، داود، (۱۳۹۲)، «جنگ نرم و راهکارهای مقابله با آن با الهام از دیدگاه مقام معظم رهبری»، فصلنامه مهندسی فرهنگی، سال هشتم، ش ۷۶، تابستان.
- منصوری، جواد، (۱۳۸۰)، استعمار فرانو، نظام سلطه در قرن بیست و یکم، تهران: امیرکبیر.
- مولوی، محمد، مولوی، مهدی، (۱۳۸۸)، اصول و مؤلفه‌های فرهنگ دفاعی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، دوفصلنامه جستارهای انقلاب اسلامی، سال اول، شماره ۱، صص: ۱۳۵-۱۰۵.
- نادمی، داود، (۱۳۸۲)، اقتدار و حاکمیت در روند جهانی‌شدن، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، ش ۱۹۵ و ۱۹۶.
- ناطق، هاشم، (۱۳۹۰)، تأثیر جنگ نرم بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).
- نائینی، علی محمد، (۱۳۸۹)، بررسی تطبیقی سه‌گانه تهدید سخت، نیمه‌سخت و نرم، فصلنامه راهبرد دفاعی، ش ۳۰.
- واثق، محمود، حسینی‌نصرآبادی، نرجس‌سادات،

(۱۳۹۴)، بررسی مفهوم امنیت و دفاع در اندیشه امام خمینی (ره)، فصلنامه سیاست دفاعی، سال بیست و چهارم، ش ۹۴.
-وبسایت در هوای عدالت، ۱۳۹۶/۰۸/۰۶، ویژگی‌های جامعه انقلابی از نگاه قرآن کریم.
-وسایل الشیعه، جلد ۱۱، جهادالنفوس.

◀ (ب) منابع خارجی:

-Howard, Michael, (1983), "The Causes of War", Cambridge, Mass: Harvard University Press.
-Morgenthau, Hans J, (1967), "Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace". 4th ed, (New York: Knopf, 1967).
-Schuman Fredrick L, (1953), International Politics, 5th ed, (New York: McGraw-Hill 1953).
-Ziyary, k, (1999), Research on the Wommen Situation in University Society, Journal of Tahavol Edary, Issue 5,4.